

BİR SÛFÎ OTOBİYOGRAFİSİ: ŞÂH VELÎ AYINTÂBÎ'NİN (v.1013/1605[?]) er-RIHLETÜ'S-SENİYYE'Sİ*

Ali ÖZTÜRK**

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 20 Haziran 2020, **Kabul Tarihi:** 29 Eylül 2020, **Yayın Tarihi:** 30 Eylül 2020, **Atf:** Öztürk, Ali. "Bir Sûfî Otobi-yografisi: Şâh Velî Ayıntâbî'nin (V.1013/1605[?]) *er-Rihletü's-Seniyye'si*". *Dinbi-limleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/2 (Eylül 2020): 689-726.

<https://doi.org/10.33415/daad.755707>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 20 June 2020, **Accepted:** 29 Sep-tember 2020, **Published:** 30 September 2020, **Cite as:** Öztürk, Ali. "An Autobiography of a Sufi: Shah Veli 'Ayıntâbî's (d. 1013/1605[?]) *al-Rihlat al-Saniyya*". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 20/2 (September 2020): 689-726.

<https://doi.org/10.33415/daad.755707>

Öz

16. asrın Halvetî şair ve yazarlarından Şâh Velî Ayıntâbî'nin seyr ü sülûk hikâyesi ve vasiyetini konu edinen *er-Rihletü's-seniyye* adlı bir eseri bulunmaktadır. *er-Rihletü's-seniyye*, müellifin altmış üç yaşında iken yazdığı, manevi olgunlaşma-sında emekleri bulunan ailesi ve tarikat büyükleri ile olan münasebetlerini anlat-tığı bir eserdir. Çalışmamızda müellifin aile ve dergâh çevresindeki önemli şahıs-lara dair verdiği bilgilerden hareketle aslında kendi manevi serencamını anlattığı eserin otobiyografik özelliğinin öne çıkarılması hedeflenmiştir.

Makalede, öncelikle asil bir aile geçmişi olan Şâh Velî ve eserleri hakkında bilgi-ler verilmiş; biyografik kaynaklarda müellife dair yer alan bilgilerin kritiği yapıl-

* Bu makale, İstanbul Üniversitesi tarafından desteklenen (Proje kodu: 33918) "Şâh Velî Ayıntâbî'nin *er-Rihletü's-seniyye* ve'l-vasiyyetü'l-behiyye'si" isimli projeden yayına dönüştürülmüştür.

** Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Ana Bilim Dalı, a.ozturk@istanbul.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-5528-590X>

miştir. Makalenin birinci bölümünde *er-Rihletü's-seniyye* genel itibarıyla tanıtılmış ve eserin muhtevası özet olarak verilmiştir. İkinci bölümde ise eserin otobiyografik olarak incelemesi yapılmıştır. Bu bölümde müellifin seyr ü sülûk hikâyesi bağlamında anlattığı yedi kişi ayrı başlıklar hâlinde incelenmiştir. Müellifin tesirinde kaldığı yedi kişi dedesi, babası, annesi, kardeşi, hocası ve birbiri ardınca irşad görevine gelen iki mürididir. Müellifin eserinde verdiği bilgiler ışığında irşad makamına kadar yükselmesinde kendisine destek olmuş bu kişilerin kimlikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Birinci ağızdan verilen bilgiler yanında tarihî ve biyografik kaynaklarda yer alan bilgilere başvurulmak suretiyle de müellifin tesirinde kaldığı söz konusu kişilere dair parçalı bilgiler bir araya getirilmiştir. *er-Rihletü's-seniyye*'nin son kısmında mürid olacak kimsenin vasıfları ve kendisinden sonra yerine geçecek kimsenin seçimini ihtiva eden vasiyet yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şâh Velî, Halvetî, Seyr ü sülûk, Vasiyetnâme, Otobiyografi.

**An Autobiography of a Sufi: Shah Velî 'Ayintâbî's (d. 1013/1605[?])
al-Rihlat al-Saniyya**

Abstract

Shah Velî 'Ayintâbî, a 16th century poet and writer, is the author of al-Rihlat al-Saniyya, the story of his sayr al-sulûk. al-Rihlat al-Saniyya, written by the author when he was 63 years old, portrays his family members who had an influence on his spiritual maturation, and his relations with the seniors of his Sufi order. Our study aims to underline the autobiographical character of the work based on the information given by the author about his family members and significant people at the dervish convent (dergâh). First of all, the biography of Shah Velî with a noble lineage and a list of his works are provided. Information about the author in the biographical sources is critically evaluated. In the first part of the article, al-Rihlat al-Saniyya is introduced in general and a content analysis of the work is presented. In the second part, an autobiographical examination of the work is made. In this section, seven people, told by the author in the context of his sayr al-sulûk story, are examined under different sections. These seven people who left a deep impression on the author are his grandfather, his father, his mother, his brother, his teacher, and two sheikhs who undertook the irshad work successfully. In the light of the information given by the author, the identities of the people who supported him to reach the position of irshad are revealed. In addition to the firsthand data given by the author, fragmented information about these seven people who influenced him has been brought together with reference to historical and biographical sources. The last part of the al-Rihlat al-Saniyya includes his testament which details the qualifications of the person who will become a murshîd, and explains the appointment procedure of the person who is set to replace him.

Keywords: Shah Velî, Khalwati, Sayr al-sulûk, Testament, Autobiography.

Giriş

Halvetiyye, bünyesinde pek çok şair ve müellif yetişmiş bir tasavvuf okuludur. Bu okulun mensupları, on beşinci yüzyıldan itibaren “etvâr-ı seb'a” (yedi tavır) olarak isimlendirdikleri seyr ü sülûk

ve nefis terbiyesi konuları başta olmak üzere tasavvufî hayatla ilgili manzum-mensur eserler yazagelmişlerdir.¹ Söz konusu müktesebata Halvetî şairlerin dîvanları, menâkıb kitapları ve sûfilere yöneltilen kimi eleştirilere verdikleri cevaplar da eklenince Halvetiyye çevresinde hatırı sayılır bir edebî-entelektüel gelenek oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu zengin sufi-edebî gelenek içerisinde yetişen Halvetî şair ve müellifler, Türk tasavvuf edebiyatı tarihinde yerlerini almışlardır. Makalemizin konusunu oluşturan Şâh Velî Ayıntâbî de 16. yüzyılda Halvetiyye'nin Cemâliyye şubesi içerisinde yetişmiş velûd müellif ve şairlerden birisidir. İrşad görevini yürüttüğü dönemde manevî terbiye usullerine dair küçük bir külliyat oluşturabilecek hacimde mensur ve manzum eserler yazmıştır.

Müellifimiz hakkında bilgi veren eski kaynaklar, biyografik mahiyetteki kitaplar ve tarikat silsilelerini konu edinen eserler ile sınırlıdır. Ancak bunların bir kısmında isim benzerliğinden kaynaklanan bir karışıklık mevcuttur. Torunu olduğunu düşündüğümüz Şâh Velî b. Üveys b. Şâh Velî el-Halvetî'nin (v. ? [1073/1663'te hayatta])²

¹ Tasavvuf edebiyatının bu önemli türü için şu eserlere bakılabilir: Ramazan Muslu, "Halvetiyye'de 'Atvâr-ı Seb'a' Yazma Geleneği ve Sofyalı Bâlî'nin Atvâr-ı Seb'a Risalesi", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 8/17 (2007), 43-63; İsa Çelik- Birol Yıldırım, "Halvetiyye Geleneğinde Etvâr-ı Seba/Nefsin Mertebeleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 86 (Yaz 2018), 21-24; Necdet Şengün, *Kuloğlu Şeyh İlyas Etvâr-ı Seb'a (Nefsin Yedi Mertebesi)* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2013); Fatih Yıldız, *Halvetî Azizlerinin Etvâr-ı Seb'a Risaleleri* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2019); İlyas Kayaokay, "Bir Edebî Tür Olarak Atvâr-ı Seb'a ve Manzum İki Örneği", *İslâmî İlimler Dergisi*, 14/2 (Güz 2019), 115-140.

² Torun Şâh Velî, Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî'nin (v. 870/1466) *Virdü's-Settâr*'ına şerh olarak kaleme aldığı tek eseri olan *Gunyetü's-sâlikîn*'in ferağ kaydında kendisini Şeh Velî b. Üveys b. Şeh Velî el-Halvetî olarak tanıtmaktadır. Müşşidinin adını da Şeyh İhlas olarak vermektedir. Eserini, Sultan IV. Mehmet'in (1648-1687) saltanatı devrinde, 1073 (1663) senesinde Gaziantep'te telif etmiştir. bk. Şâh Velî b. Üveys el-Ayıntâbî, *Gunyetü's-sâlikîn* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Dügümlü Baba, 515), 1b; Şeyh İhlas, dede Şâh Velî'nin yerine geçen Kaba [Kubad] Halife'nin müridi ve halifesi olan Şeyh İhlas b. Nâsiruddîn es-Siddîkî'dir (v. 1074/1663). Bahşîyye kolunun kurucusu olan Şeyh Muhammed el-Bahşî (v. 1098/1687), Şeyh İhlas'ın halifesidir. bk. Cemâlüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Saîd b. Akile el-Mekkî, *İkdü'l-cevâhir fî silsile'l-ekâbir* (İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, 1129), 15a; M. Sâdık Vicdânî, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye'den Halvetiyye* (İstanbul: Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, 1338/1341(1922), 89; Muhibbî Muhammed Emin, *Hülâsatü'l-eser fî a'yânî'l-karnî'l-hâdî aşar* (Kahire: Matbaatü'l-Vehbiyye, 1284/1867-1868, 1/389. *Hulâsatü'l-eser*'in matbu nüshasında Kaya Halife olarak geçmektedir ki, "kaba" ve "kubad" kelimelerinin anlam benzerliğinden dolayı *-İkdü'l-cevâhir*'de yazıldığı gibidoğrusunun Kaba Halife olması gerektiğini düşünüyoruz.

müellifimiz ile aynı ismi taşıması bu eserlerdeki³ karışıklığın temel sebebidir. Gaziantep'te halk arasında anlatılan Şâh Velî ile ilgili menkıbelerdeki⁴ kronolojik tutarsızlık da muhtemelen bu karışıklıktan kaynaklanmış olmalıdır. Şâh Velî, Cumhuriyet dönemi araştırmacılarının da dikkatini çekmiştir. Sadettin Nüzhet Ergun *Türk Şairleri* adlı ansiklopedik eserinde onu "Askerî" mahlasıyla madde başı yapmış; *el-Kevâkibü'l-muzî'e* ve aynı cilt içerisinde bulunan *Risâletü'l-bedriyye* isimli eserlerine dayanarak müellife dair bazı bilgiler verip *Risâletü'l-bedriyye*'den iki örnek şiir yayımlamıştır.⁵ Hikmet Turhan Dağlıoğlu *Gaziantep Meşahiri*'nde⁶ Cemil Cahit Güzel[bey] Gaziantep Halkevi Mecmuası *Başpınar*'ın 23 ve 24. sayılarında⁷ Şâh Velî ile ilgili önemli bilgiler vermişlerdir.

³ Hüseyin Vassaf, Şâh Velî'nin müridi Gaziantepî Yakup Efendi'yi, Kocamustafapaşa Dergâhı Şeyhi Yakub-ı Germiyanî (v. 979/1571) ile karıştırmış ve intisap tarihinden 956 (1549) hareketle 24 yıl Yakub-ı Germiyanî'nin feyziyle yetişmiş olduğu çıkarımında bulunmuştur. bk. Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi, 2006), 3/409; *Hediyetü'l-ârifîn*'de Şâh Velî'nin *Risâletü'l-bedriyye* ve *Kevâkibü'l-muzî'e* isimli eserleri torun Şâh Velî b. Üveys'e ait olarak gösterilmiştir. Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn esmâü'l-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn*, haz. M. Kemal İnal-A. Aktunç (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1955), 2/501; *Osmanlı Müellifleri*'nde, Şâh Velî ile aynı ismi taşıyan torununa ait olan *Gunyetü's-sâlikîn* isimli eser, müellifimize ait eserler arasında sayılmıştır. bk. Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333 [1915]), 1/97; Sadık Vicedânî, Assaliye şubesinin silsilesini verirken Şeyh Ahmed-i Rûmî'den (v. 987/1579-1580) sonra Şeyh Şâh Velî b. Üveys Ayıntâbî'yi zikretmektedir. Şubenin müessisi olan Ahmed-i Assâlî'nin (v. 1048/1638-1639) önce bu zata intisap ettiği, Şeyh Kubad Halife'nin yanında ise sülûkunu tamamladığı belirtilmektedir. (bk. Sâdık Vicedânî, *Tomar-ı Halvetiyye*, 89.) Oysaki *Gunyetü's-sâlikîn* isimli eserini yazdığı 1073 (1663) yılında hayatta olan Üveys oğlu Şâh Velî'nin 987'de (1579-1580) vefat eden Ahmed-i Rûmî'ye halef olması ve 1048'de (1638-1639) vefat eden Ahmed-i Assâlî'ye mürşit olması târihen mümkün gözükmemektedir.

⁴ Bu anlatılarda Sultan [IV.] Murad'ın (1630-1640) Bağdat seferine giderken Gaziantep'e uğradığı sırada Şâh Velî ile aralarında geçen diyaloglar konu edilmektedir. Cemil Cahit Güzelbey, *Gaziantep Evliyalari* (Gaziantep: Güneş Matbaası, 1964), 78 vd.) Bağdat Seferi'nin 1638-1639 yıllarında gerçekleştiğine göre adı geçen Şâh Velî'nin o tarihlerde hayatta olmayan müellifimiz olamayacağı açıktır.

⁵ Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri* (İstanbul: y.y., 1946), 2/510-511.

⁶ Hikmet Turhan Dağlıoğlu, *Gaziantep Meşahiri* (Gaziantep: Halkevi yayını, 1939), 129.

⁷ Cemil Cahit Güzel, "Ziyaretler ve Meşhur Şeyhler: Şah Velî", *Başpınar* 23 (İkincikanun [Ocak] 1941), 5-6; a.mlf., "Ziyaretler ve Meşhur Şeyhler: Şah Velî", *Başpınar* 24 (Şubat 1941), 12-13; Yazar sonraki yayımladığı eserlerde de Şâh Velî'ye yer vermiştir. 1950'den sonra Güzelbey soyadını kullanmıştır. bk. Güzelbey, *Gaziantep Evliyalari*, 78-86; a.mlf., "Şahveli Hangi Tarihte Yaşadı?" *Gaziantep Kültür Sanat ve Fikir Dergisi*, 118 (Ekim 1967), 237-238; a.mlf., *Gaziantep Camileri Tarihi* (Gaziantep: Oya Matbaası, 1984), 148.

Son dönemde yapılan araştırmalar sonucunda müellifin eserlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte hakkında daha çok bilgi edinilmiş ve biyografik kaynaklarda yer alan karışıklıklar da tespit edilmiştir. İstanbul Üniversitesi'nde 1986 yılında yapılan "VII. Milli Türkoloji Kongresi"nde Cevat İzgi müellifle ilgili bir tebliğ⁸ sunmuş; ancak bu tebliğ yayımlanmamıştır. İzgi'nin *Diyanet İslam Ansiklopedisi*'ne müellifle ilgili bir madde yazması gündeme alınmışken⁹ İzgi'nin vefatından (1995) sonraki süreçte maddenin kaldırıldığı anlaşılmaktadır.¹⁰ Bununla birlikte günümüzde yapılan akademik çalışmalarda, müellif ve eserleri ile ilgili pek çok konunun vuzuha kavuşturulmuş müşahede edilmektedir.¹¹

Biz bu makalemizde *er-Rihletü's-seniyye*'nin¹² vasiyet kısmını bir kenara bırakarak müellifin manevi yolculuğunu ana hatlarıyla hikâye etmesi bakımından, otobiyografik veçhesini ortaya koymaya çalışacağız. Zira incelememize konu olan eserin anlatıcısı da anlatılanı da müellifin kendisidir. Müellif kendisini, soy geçmişini de dâhil ederek manevî tekâmülünde pay sahibi olan şahsiyetler üzerinden anlatmaktadır. Onun sülûk hikâyesinde içinde yetiştiği aile çevresindeki şahsiyetlerden dedesi, annesi, babası ve kardeşinin yanı sıra manevi terbiyesini borçlu olduğu hoca ve mürşitleri konu edilmektedir. Müellifimizin kırk beş yılı Halvetiyye dergâhında mürit ve mürşit olarak geçen altmış üç yaşına kadarki hayatında üze-

⁸ Cevat İzgi, "Türk Tasavvuf Bilimcisi Kabanâyiboğlu Şahveli" *VII. Milli Türkoloji Kongresi* (İstanbul: [yayımlanmamış] 17 Eylül 1986).

⁹ Ali Öztürk, *XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003), 98.

¹⁰ Dokümantasyon veri tabanı notunda, Ansiklopedi'de bir madde olarak yer almadığı, ek ciltlerde veya yeni edisyonda yer alabileceği düşüncesiyle doküman dosyası oluşturulduğu belirtilmiştir (Erişim 17 Eylül 2020).

¹¹ Raşit Çavuşoğlu, *Gaziantep'te Bir Halvetî Şeyhi Şâh Velî Ayıntâbî ve Risâletü'l-bedriyye'si* (İstanbul: Okur Akademi Yayınları, 2016); Cemile Sağır, *Şah Velî Ayıntâbî'nin Atvâr-ı Seb'a Risalesi (Metin-Tahlil)* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017); Raşit Çavuşoğlu, "Şâh Velî Ayıntâbî ve 'İşk Elinden' Redifli Kasidesi", *Journal of Intercultural and Religious Studies* 6 (2014), 61-84; a.mlf., "Şâh Velî Ayıntâbî'nin el-Kevâkibü'l-Muzî'e fi't-Tarîkati'l-Muhammediyye Adlı Risâlesi ve Tahlili: Üç Hadis Üç Hakikat", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21 (2017), 355-392; Hamide Ulupınar, "Şâh Velî Ayıntâbî'nin 'Bikru'l-Vakt Fî Ma'rifeti Sülûki İbni'l-Vakt Ve Ebi'l-Vakt' Adlı Risalesi ve Kalbin Makamları", *Social Sciences Studies Journal (SSSJournal)* 4/16 (2018), 1304-1315; Hayri Kaplan, "Şah Velî Torunu Şah Velî el-Halvetî ve Gunyetü's-Sâlikin Adlı Eseri", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2017), 43-59.

¹² Şâh Velî b. Muhammed el-Ayıntâbî, *er-Rihletü's-seniyye ve'l-vasiyyetü'l-behiyye li'l-fukarâ'il-Halvetiyye mine'l-hulefâi ve'l-mürfdîn* (İstanbul: Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 1b-17a.

rinde emeği bulunan kişilerden bahsetmesi sebebiyle eserin otobi-yografik özelliği yanında nisbî biyografik özelliği de kendiliğinden ortaya çıkmış olacaktır.

er-Rihletü's-seniyye'deki anlatım düzeni içerisinde Şâh Velî'nin hayat serüveni ile ilgili sunduğu bilgilerin tayin ve tespiti çalışmamızın ana omurgasını oluşturmaktadır. Makalemizde öncelikle incelemenin temelini teşkil eden *er-Rihletü's-seniyye*'nin şekil ve muhteva özellikleri yer alacak, akabinde müellifin manevi kişiliğinin inşasında önemli gördüğü isimler eserdeki kronolojik anlatım düzenine uygun olarak ele alınacaktır. Bu isimler incelenirken, makalemize esas teşkil eden eseri destekleyici olması bakımından müellifimizin diğer eserlerine ve biyografik kaynaklara da başvurulacaktır. Çalışmamız, söz konusu eserden yola çıkarak müellife ait biyografik malumatı ortaya çıkarmaya yönelik olduğundan ayrı başlık halinde müellifin hayatına dair bilgi verilmesine gerek duyulmamıştır. İncelememize temel oluşturan *er-Rihletü's-seniyye*'nin şekil ve muhteva tanıtımına geçmeden önce makalemizin ilerleyen kısımlarında atıfta bulunacağımız üzere müellifin tespit edilen diğer eserleri hakkında kısa bilgiler vermeyi gerekli görmekteyiz. Bu eserler şunlardır:

694 | db

Risâletü'l-bedriyye fi-Beyâni Tarîkati'l-marziyyeti

Risâletü'l-bedriyye mürit ve mürşitlere gerekli olan şartlar ile kalbin hallerinden bahseden 1390 beyitlik didaktik bir mesnevidir. Müellif bu eseri 990 Ramazan'ında (Ekim, 1582) ayında Gaziantep Salâhiye Camii'nde itikâfta iken yazmıştır. Bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 2022/2 (14a-77a) numarada kayıtlıdır.¹³

"Gelsün" Redifli Kaside

Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 2022/3 (77b-80b) numarada, *Risâletü'l-bedriyye*'nin hemen arkasında yer alan bu eser, 36 beyitlik kaside nazım biçiminde yazılmış bir manzumedir. Yedi hadis ve şerhini ihtiva etmektedir.

el-Kevâkibü'l-muzî'e fî't-Tarîkati'l-Muhammediyye

Şâh Velî'nin gördüğü bir rüya üzerine Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali ve Hz. Üveys el-Karâni ile ilgili üç hadisin şerhini ihtiva eden bir eser-

¹³ Eser Raşit Çavuşoğlu tarafından yayımlanmıştır. Çavuşoğlu, *Gaziantep'te Bir Halvetî Şeyhi Şâh Velî Ayuntâbî ve Risâletü'l-bedriyye'si* (İstanbul: 2016).

dir. 995/1587 yılında yazılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi Aya-sofya Bölümü 2022/1 (1b-13a) numarada, *Risâletü'l-bedriyye* ile aynı cilt içerisinde yer almaktadır.¹⁴

Etvâr-ı Seb'â

Halvetiyyenin seyr ü sülûk metodu olan yedi tavır ve bunlara karşılık gelen yedi nefis mertebesi, tavırların sırları, makamlar, menziller ve seyirlerinin konu edildiği bir eserdir. Müellif bu eserini 1006 Rebiülevvel'inde (Ekim-Kasım 1597) İstanbul'da misafir bulunduğunda yazmıştır. Bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 827/7 (56b-68a) numarada kayıtlıdır.¹⁵

Risâletün li'ş-Şâh Velî

Müellifin Fussilet Sûresi 53. âyetini iş'ârî olarak yorumladığı 3 yapraklık Arapça bir risaledir. Risalede eser adı ile ilgili bir bilgi yoktur; sadece başına kırmızı mürekkeple “Risâletün li'ş-Şâh Velî Kaddesa'llâhu sırrahu'l-azîz” yazılmıştır. Müellif bu eserini Gaziantep'te Salâhiye Camii'nde itikâfta iken kaleme almıştır; ancak itikâfin hangi yıl gerçekleştiğine dair bir bilgi yoktur. Nüsha, Berlin'de Staatsbibliothek, We. 1778 (43b-45b) numarada bulunmaktadır.¹⁶

Risâletü'n-nedâmeti ve'l-huşû

Şâh Velî'nin seyr ü sülûka dair yaşlılık döneminde yazdığı bir eserdir. Risalenin başında Cüneyd-i Bağdâdî'nin (v. 297/909) “nihayetten bidayete dönmek”¹⁷ sözüne atıfta bulunularak seyr ü sülûkun tamamlanmasını müteakip sondan başa dönüş düşüncesi nazarıdikkate alınarak yazılmıştır. Müellifin içinde bulunduğu zamandan bahsederken “...şu bin sekiz fetretinin itmâmında...” (143b) ifadelerinden eserin 1008 yılı sonunda (Haziran-Temmuz1600) yazıldığı anlaşılmaktadır. Bulabildiğimiz tek nüshası

¹⁴ Eser Raşit Çavuşoğlu tarafından yayımlanmıştır. bk. Çavuşoğlu, “Şâh Velî Ayıntâbî'nin el-Kevâkibü'l-Muzî'e fi't-Tarîkatî'l-Muhammediyye Adlı Risâlesi ve Tahlili: Üç Hadis Üç Hakikat”, 355-392.

¹⁵ *Etvâr-ı Seb'â* risalesi ile ilgili Cemile Sağır tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. bk. Sağır, *Şah Velî Ayıntâbî'nin Atvâr-ı Seb'â Risalesi (Metin-Tahlil)* (Çorum: 2017).

¹⁶ Eserin fizikî nüshası tarafımızdan görülmüştür. Hâlihazırda elektronik ortamda yayımdadır (Erişim 17 Eylül 2020).

¹⁷ Bu söz ve değerlendirmesi ile ilgili bk. *Şihâbüddîn Sühreverdî, Gerçek Tasavvuf [Avâri-fü'l-meârif]*, çev. Dilâver Selvi (İstanbul: Semerkand, 2010), 703-704.

Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi bölümü 1050/21 (139b-158a) numarada kayıtlıdır.

Bikru'l-vakt fî ma'rifeti sülûki ibni'l-vakt ve ebi'l-vakt

Şâh Velî bu küçük Arapça risalesinde adından da anlaşılacağı üzere “ibnü'l-vakt” ve “ebu'l-vakt” kavramlarını ele almış; bu kavramları Hz. Peygamber ile ilişkilendirerek İnşirah Sûresi'ndeki âyetlerin Etvâr-ı seb'a'daki her bir tavır ve makâma delaletini açıklamıştır. Müellif eserini seksen yaşına yaklaştığı dönemde yazmıştır. Muhtemelen müellifin son yazdığı eser budur. Hamide Ulupınar'ın tercüme ederek yayımladığı¹⁸ tek nüshası Tokyo Üniversitesi Kütüphanesi Dr. Daiber İslam Elyazmaları Koleksiyonunda Ms. 29 1110 (63a-67b) kayıtlıdır.¹⁹

1. *er-Rihletü's-seniyye* Hakkında Genel Bilgiler

İncelememize konu olan eserin tam adı *er-Rihletü's-seniyye ve'l-vasiyyetül-behiyye li'l-fukarâi'l-Halvetiyye mine'l-hulefâi ve'l-mürîdîn*'dir. Makalemizde kısaca *er-Rihletü's-seniyye* olarak zikredilecektir. Tespit edebildiğimiz tek nüshası Beyazıt Devlet Kütüphanesi 3188/1 numarada kayıtlı *Mecmûatü'r-resâil* içindeki ilk risaledir. Eser, ebrulu karton cilt içerisinde, 210X155 (150X85) mm ölçülerindedir. Risale 17 varak (1b-17a) olup her varakta 15 satır bulunmaktadır. Nesih hattıyla yazılmış; konu başlıklarında kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Nüsha üzerinde Evkaf Müfettişi Sıdkı-zâde Ahmed Reşid Efendi adına 1231 (1815-1816) tarihli temellük mührü ve Taşköprüzâde'nin torunlarından Kemaleddin Efendi'nin oğlu İbrahim Efendi'ye (v. 1067/1657) ait vakıf mührü bulunmaktadır. Müstensih bilgisi ve istinsah tarihine dair herhangi bir kayıt yoktur. Müellifin bizzat verdiği bilgiye göre hicrî 1001 yılının Rebiülâhir (Ocak 1593) ayının ortalarında yazılmaya başlanmıştır.²⁰

Müellif eserin başında hangi sâiklerle telife başladığına dair mühim bilgiler vermektedir. Cenâb-ı Hakk'ın kendisini devlet tâcı giydiği için hizmet edilen mevkiden alıp ayakaltı olarak görülen fukaraya hizmet eden durumuna getirdiğini, dolayısıyla bu manevi yolculuktaki seyr ü sülûk tecrübesini ve tavsiyelerini övünme amacı gütmeksizin bizzat anlatmak istediğini telif sebebi kabîlinden beyan

¹⁸ bk. Ulupınar, “Bikru'l-Vakt”, 1304-1315.

¹⁹ (Erişim 17 Eylül 2020).

²⁰ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 1b.

etmektedir. Müellife göre başkaları tarafından anlatılması durumunda “men lem yezuk lem ya‘rif”, yani “Tatmayan bilmez.” atasözünden de anlaşılabilceği gibi marifet sırlarının tam olarak idrak edilmesi mümkün değildir.²¹ Eserin sonunda Arapça yazdığı kısımda, Celâl sahibi olan Allah’ın yardımıyla Allah’ın ve Resulünün izniyle yolunda yürüyen halife ve talebe kardeşlerine buldukları yolun kadrini bilmeleri, o yolu sabır ile aşama aşama kat etmeleri için bir vasiyet olarak yazdığını ifade ederek telif sebebinin bir nevi teyit etmiştir. Ayrıca ferağ kaydında sadece sözleri ve istidlali ile değil, hâli ile de onları terbiye etmeyi arzu ettiğine dair ifadelerini de hatırlatmak yerinde olacaktır.²²

1.1. Eserin Özet Muhtevası

Müellif geleneğe uygun olarak besmele ve hamdeleden sonra eserin telif sebebinin zikretmiş; akabinde seyr ü sülûk yolculuğundaki emeklerinden dolayı minnettar olduğu aile ve tekke çevresinden önemli kişiler hakkında bilgiler vermiştir. Müellifimiz aile geçmişinden başlayarak dedesinin soyu ve yaşadıkları beldeleri, annesinin izdivaçlarını, 938 (1531-1532) yılında dünyaya gelişini, ailesinin Kahramanmaraş’tan Gaziantep’e göç edişini, Molla Abbas (v.?) ile tanışması ve Yakup Efendi’ye (v. 965/1558) intisabını kronolojik sıraya göre hikâye etmiştir. Yakup Efendi’ye intisabı onun hayatında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Dokuz yıl Yakup Efendi’nin dergâhında tasavvufi eğitim görmüş; hac görevini ifa edip döndükten sonra vefat eden mürşidinin vasiyeti üzere Ahmed-i Rûmî’ye (v. 987/1579-1580) intisap etmiştir. Yirmi iki yıl Ahmet Efendi’ye hizmet ettikten sonra onun vefatı ile şeyhlik makamına geçmiştir. Kardeşi Murat Bey’in (v. 987/1579-1580’den önce) yaptırmış olduğu zâviyede yedi-sekiz süren inziva hayatını müteakip istihâre neticesinde seyahate çıkmıştır. Bağdat, Şam ve Kudüs şehirlerini ziyaret etmiş ve nihayet Halep’e gelmiştir. Halep ve çevresinden pek çok âlim kimse kendisine intisap etmiştir. Halep’teki müritlerinin yoğun istekleri sonucunda 1001 Rebiülevvel’inin (Aralık 1592) başında Gaziantep’ten Halep’e hicret ederek burada bir müddet ikamet etmiştir. Yakup Efendi’ye intisabından itibaren geçen kırk beş senenin sonunda -ki bu esnada 63 yaşındadır- incelememize konu olan eseri kaleme almıştır. Eserin sonuna doğru “bu

²¹ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 1b-2a.

²² Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 17a-b

hakir, dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâyâ intikal mahallinde...” diye söze başlayarak vefat etmesi hâlinde işe ehil olarak görüp isimlerini saydığı Türk ve Arap halifelerinin “Ümmetim dalâlet üzerine birleşmez.”²³ hadis-i şerifi gereğince bir araya gelip ittifakla kendi aralarından yerine geçecek birini seçmelerini vasiyet etmiştir. Onların dışında nakip olarak gördüğü kimselere bu yetkiyi vermediğini belirtme gereği duymuştur.²⁴

Vasiyetin akabinde tâbi olunacak mürşit seçiminde nelere dikkat edilmesi gerektiği ve kâmil mürşidin vasıfları anlatılmıştır. Bu çerçevede iki tip mürşitten bahsedilmiştir. Müritlerin ibnül-vakt olup ebu'l-vakt olan mürşide teslim olmaları, diğerlerinden de kaçmaları tavsiye edilmiştir. Râziye, marziyye ve kâmile nefislerine sahip olanların mukarrebler katında, diğerlerinin ise ebrâr katında olduğu belirtilmiştir.²⁵ Müellif mukarreblerin “irci’î ilâ rabbiki”²⁶ (Rabbine dön!) emrinin muhatabı olduğunu dile getirir. Bu mertebeye yükselmek için sabır ve tedrici olarak daima zikir ile meşgul olunması gerektiğine dikkat çeker.²⁷ Vasiyetnâme’nin son iki sayfası (16a-17b) Arapça olarak kaleme alınmış olup hemen hemen yukarıdaki paragraftakilerle örtüşen tavsiyelerden oluşmaktadır.

2. *er-Rihletü’s-seniyye*’nin Otobiyografik İncelemesi

2.1. Müellifin Kimliği

Müellifimiz *er-Rihletü’s-seniyye*’de verdiği bilgilere göre 938 (1531-1532) tarihinde Kahramanmaraş’ta dünyaya gelmiş ve kendisine Şâh Velî ismi verilmiştir.²⁸ Bu ismin babası tarafından verildiğini bir başka eseri olan *Risâletü’l-bedriyye*’den öğrenmekteyiz:

*Koyupdur Şâh Velî ismin atası*²⁹

²³ Ebu’l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, thk. Hamdi Abdülmeccid es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, t.y.) 3/331-332.

²⁴ Şâh Velî, *er-Rihletü’s-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 14a.

²⁵ Şâh Velî, *el-Kevâkibü’l-muzî’e* isimli eserinde de ebrâr (iyiler, Allah’a yakın olanlar)-mukarreb (Allah’a en yakın olanlar) kıyaslaması yapmaktadır: Ebrârın amellerini ruhsat, mukarreblerinkini de azîmet olarak değerlendirir. Hz. Abdurrahman b. Avf’ı ebrâr, Hz. Ebû Bekir’i ise mukarreb zümresine örnek olarak gösterir. bk. Çavuşoğlu, “el-Kevâkibü’l-Muzî’e”, 371-372.

²⁶ “Sen O’ndan razı, O da senden râzı olarak Rabbine dön!” el-Fecr 89/28.

²⁷ Şâh Velî, *er-Rihletü’s-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 14b-15a.

²⁸ Şâh Velî, *er-Rihletü’s-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 2b.

²⁹ “Ata” kelimesi, hem “baba” hem de “dede” anlamına gelmekle beraber “ana” kelimesiyle aynı beyit içerisinde zikredildiğine göre “baba” anlamında kullanılmış olmalıdır.

*Olan Âmine hem hâtun anası*³⁰

Müellif *er-Rihletü's-seniyye*'nin sonunda adını, künyesini ve şöretini şöyle zikretmektedir: Şâh Velî ibn Muhammed el-Askerî, eş-şehîr bi-ibni Kaba Nâib³¹. Bu ifadelerden müellifin adının Şâh Velî, şöretinin de İbn-i Kaba Nâib, yani Kaba Nâiboğlu olduğunu anlıyoruz. Bu şöreti, dedesi Minnet Bey'e (v. 937/1531'den önce) dayanmaktadır. Künyesinde geçen "Askerî" nisbeti ise soyunda muhtemelen asker kişilerin olduğunu göstermektedir. Şâh Velî, "Askerî" ifadesini şiirlerinde mahlas olarak kullanmıştır.³²

2.2. Aile Çevresi, Hoca ve Mürşitleri

Şâh Velî, gerek incelediğimiz eserinde gerekse diğer eserlerinde hem şahsı hem de aile geçmişi ile ilgili bilgi vermeye özel bir önem atfetmektedir. Bunun başlıca sebebi, soy geçmişinin hem baba tarafından hem de anne tarafından siyasî ve askerî bakımdan tarihe mal olmuş kişilere dayanmasıdır. Uzak geçmişi bir tarafa bırakılacak olursa anne tarafından dedesi Dulkadiroğulları Beylerinden Şehsuvar Bey'in (1466-1472) oğlu Ali Bey (1515-1522); baba tarafından dedesi ise Şehsuvaroğlu Ali Bey'in veziri Minnet Bey'dir. Böylesine önemli ve tarihe mal olmuş aile ortamı içinde yetişen bir şahsın, bu nevi bilgiler vermesini normal görmek gerekir. Hatta kendi konununun tebellür etmesi bakımından bir gereklilik olarak da değerlendirilebilir. Müellifimiz "mine'l-bidâyeti ila'n-nihâyeti..." diyerek başlangıcından sonuna kadar manevi yolculuğunda emeği ve katkısı olan aile, hoca ve mürşitlerinden yedi kişinin isimlerini saymaktadır. Onun maddi-manevi kemaline sebep olduğu için kendisini borçlu hissettiği bu yedi kişi, dedesi Minnet Bey, babası Muhammed Bey (v. 967/1560'dan sonra), annesi Emine/Âmine Hâtun (v.?), kardeşi Şâh Murad Bey, hocası Molla Abbas ve şeyhleri Yakup b. Muhyiddin ile Ahmed-i Rûmî Efendilerdir. Bunlardan ilk dördü aile fertleri, diğerleri ise hoca ve şeyhleridir.³³ Ancak eserdeki anlatım düzeninde bu kategorik tasnifin kronolojik olarak değiştirildiği anlaşılma-

Ayrıca aşağıda ayrıntılı bilgi verileceği üzere dedesi Minnet Bey'in, torununun doğumundan önceki bir tarihte vefat etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

³⁰ Şâh Velî b. Muhammed el-Ayintâbî, *Risâletü'l-bedriyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 2022/2), 18b.

³¹ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 16b.

³² Çavuşoğlu, *Gaziantep'te Bir Halvetî Şeyhi*, 18.

³³ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 2a.

tadır. Biz de incelememizde söz konusu şahsiyetleri eserdeki anlam düzenine göre sıraladık.

2.2.1. Minnet Bey

Minnet Bey, Şâh Velî'nin baba tarafından dedesidir. Müellifimizin ifadelerine göre dedesi, mümin feraseti ile bakan kâmil ve akîl bir kimsedir. Çevresinde İbn-i Kaba Nâib (Kaba Nâiboğlu) olarak tanındığını, Alpavud Han³⁴ soyundan geldiğini, önceleri doğuda Erciş'te yaşadığını *er-Rihletü's-seniyye*'den (2a) öğrenmekteyiz. Erciş, Karakoyunlular (1365-1469) devletinin merkezi iken Akkoyunluların hâkimiyetine girmesiyle bu özelliğini kaybetmiştir. 1503 yılında Akkoyunlu topraklarının büyük bir bölümü ile Erciş de Safevîler'in eline geçmiştir.³⁵ Müellifin ifadesine göre dedesi, Şâh İsmail'in (v. 930/1524) Erciş'i ele geçirmesinden sonra buradan ayrılarak Kahramanmaraş'a göç etmiştir. Bu durumda Minnet Bey Kahramanmaraş'a 1503 yılından sonra gelmiş olmalıdır. O sırada Kahramanmaraş'ta Dulkadiroğulları'nın son beyi Alaüddeve Bey (1480-1515) hüküm sürmektedir. Dulkadiroğulları (1337-1522) en parlak dönemini, Alaüddeve'nin beyliği sırasında yaşamıştır. Beyliği döneminde şer'î ve örfî hukuku kaynaştıran kanunname ile topraklarında bir hukuk düzeni tesis etmiş olduğundan, ismi "adalet" kavramı ile anılmıştır.³⁶ Şâh Velî ondan bahsederken adalet sahibi Nûşîrevân'ın³⁷ soyundan olduğunu söyleyerek³⁸ adaletin sembol

³⁴ Alpavut (Alpagut) kelimesi yiğit, bahadır anlamındaki "alp" kelimesinden türemiş olup Türkmen oymaklarından birinin adıdır. (Faruk Sümer, "Türkmenler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2012), 41/ 607-611; Ayrıca İslamiyet öncesinde askerî unvan olarak da kullanılmıştır. (bk. Fikret Turan, "Eski Türkçeden Orta Türkçeye Askerî Rütbe ve Unvanlar", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 58/1 (2018), 155-173); *Risâletü'l-bedriyye*'de (18b) "Nesl-i Alpavud Kazan (?) Han nisbeti" mısrasında Alpavud soyunu Kazan Han'a nisbet etmektedir. Kazan kelimesi eserde [قسان] şeklinde yazılmıştır. Bu imlâ ile nispet edilen bir yer ya da şahıs adına rastlayamadık. Kazan olarak maruf şehir/devletin adı ise Osmanlı Türkçesi imlâsında (قران) şeklinde yazılmaktadır. bk. Şemseddin Sami, "Kazan" *Kâmûsu'l-Alâm* (İstanbul: Mehran Matbaası 1314), 5/3655.

³⁵ Faruk Sümer, "Karakoyunlular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2001), 24/434; Tufan Gündüz, "Şah İsmail", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2010), 38/254.

³⁶ Alaüddeve'nin kanunları ile ilgili bk. Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989), 108-119.

³⁷ Nûşîrevân, ismi Fars, Arap ve Türk edebiyatlarında adaletle özdeşleşmiş 531-579 tarihlerinde hüküm sürmüş olan Sâsâni hükümdarıdır. Ahmed Tefazzüli-Nureddin Albayrak, "Enûşîrvân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara, TDV, 1995), 11/ 255-256.

³⁸ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliiyüddin Efendi, 3188/1), 2a.

ismi olan Nûşîrevân'a gönderme yapmış hem de aralarındaki soy birlikteliğine dikkat çekmiştir. Alaüddevle'nin Osmanlılarla başlangıçta kurduğu iyi ilişkiler sonradan bozulmuştur. Yavuz Sultan Selim (1512-1520) dönemine gelindiğinde huzursuzluk iyice gün yüzüne çıkmıştır. Alaüddevle'nin, Safeviler ile ittifakı ve Memlûk-ler'e fazlaca güveni sonucu Osmanlı taleplerine kayıtsız kalması, öteden beri Dulkadiroğulları Beyliğinin varlığından rahatsız olan Yavuz Sultan Selim'i, Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa komutasındaki 30 bin kişilik ordusu 5 Haziran 1515'te anne tarafından dedesi Alaüddevle'nin üzerine göndermek zorunda bırakmıştır. Şehsuvaroğlu Ali Bey'in, amcasına karşı Osmanlı ordusuna verdiği destekle, Alaüddevle kuvvetlerine karşı üstünlük elde edilmiştir. Savaş meydanında Alaüddevle'nin öldürülmesini müteakip ordusu dağılmış ve beyliğin toprakları Osmanlı idaresine geçmiştir. Yavuz Sultan Selim ülkenin idaresini söz vermiş olduğu üzere Alaüddevle'nin yeğeni Şehsuvaroğlu Ali Bey'e bırakmıştır. Böylece Dulkadiroğulları Beyliği üzerindeki Memlûk hâkimiyetine son verilerek Osmanlı hâkimiyeti kurulmuştur.³⁹

db | 701

er-Rihletü's-seniyye'de anlatıldığına göre Alaüddevle'nin ölümünden sonra başa geçen Şehsuvaroğlu Ali Bey, Şâh Velî'nin dedesi Minnet Bey'i yanına çağırıp onu devlet işlerinde kendisine vekil-i mutlak (veziriazam) tayin etmiştir.⁴⁰ Minnet Bey'in vezirlik görevinin, Ali Bey'in idareyi ele almasından itibaren başlayıp ölümüne kadar devam ettiği varsayılacak olursa yedi yıl sürdürdüğü söylenebilir. Minnet Bey'in ismine tarih kitaplarında rastlanmamaktadır. Sadece Afşin'de 937 Zilkâde sonlarında (Temmuz 1531) Ashab-ı Kehf yanında yaptırılan mescidin Arapça kitabesinde "Kaba Nâiboğlu olarak meşhur, Dulkadir Şehsuvaroğlu Ali Bey'in veziriazamı Minnet Çelebi" olarak geçmektedir.⁴¹ Minnet Çelebi'nin söz konusu şöhretinden dolayı adı geçen mescid halk arasında Kaba Nâib Mescidi olarak da tanınmıştır. Adına yaptırılan mescidin kitabesinde kendisinden "mağfûr ve merhûm" olarak bahsedilen Minnet Çelebi, mescidin inşa tarihinden (937 [1531]) önce vefat etmiş olmalıdır.⁴²

³⁹ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, 99.

⁴⁰ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Velîyyüddin Efendi, 3188/1), 2b.

⁴¹ Refet Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", *Vakıflar Dergisi* 20 (1988), 312; a.mlf., *Dulkadir Beyliği*, 107,124.

⁴² Prof. Dr. Refet Yinanç'ın Ord. Prof. Mükremin Halil Yinanç'ın Ashab-ı Kehf'i ziyareti sırasında not ettiği küçük bir defterden naklettiğine göre söz konusu kitabenin metni şöyledir:

2.2.2. Emine (Âmine) Hâtun

Müellifin annesi Emine (yahut Âmine) Hâtun, Şehsuvaroğlu Ali Bey'in kızıdır. Emine Hanım'ın dedesi Şehsuvar, büyük amcaları Şahkubad ve Alaüddevle, Dulkadiroğulları beylerindedir. Şâh Velî'nin *Risâletü'l-bedriyye*'de,

Alâüddevle nesli hâtun ana

*Varur silsilesi Nûşirevân'a*⁴³

diyerek bizzat ifade ettiği gibi annesinin soyu Nuşirevan'a kadar varmaktadır. Şehsuvaroğlu Ali Bey'in vefatını müteakip Minnet Bey, oğlu Muhammed Bey'i Ali Bey'in kızı Emine Hâtun ile evlendirmiştir. Evlilik, Şehsuvaroğlu Ali Bey'in vefatını müteakip olduğuna göre 1522'den sonraki bir tarihte gerçekleşmiş olmalıdır. Şâh Velî bu evlilikten dünyaya gelmiştir. Müellifimizin anlattığına göre yüce Allah'ın takdiri ile hâmile kalan annesi onu 938 (1531-1532) tarihinde dünyaya getirmiştir. Kendisine Şâh Velî ismi münasip görülmüş; "Kutlu gün doğuşundan bellidir." atasözünde belirtildiği gibi "Velî" ismiyle güzel yaradılışının örtüştüğüne işaret edilmiştir.⁴⁴

Şâh Velî sekiz yaşına geldiğinde ibadet ve duaya düşkünlüğünden dolayı "âhîret hâtunu" diye övdüğü annesi onu namaza alıştırmıştır. Müellif, zahide tavrılarından dolayı ünlü kadın mutasavvıf Râbia el-Adeviyye'ye (ö. 185/801[?]) benzettiği validesini, manevi tekâmülünde dedesinden sonra ikinci sebep olarak zikretmiştir.⁴⁵

Emine Hâtun'un kardeşleri ile ilgili bilgi, tarih kitaplarında anlatılanlarla sınırlıdır. Kardeşlerinden biri babası Ali Bey ile katıldığı Ridâniye Meydan Muharebesi'nde (1517) hayatını kaybetmiştir.⁴⁶ İsmi bilinen kardeşi sadece Üveys Bey olup Celâlî İsyanlarını başla-

بنی و عمر هذا المسجد الجديد مع حجراته الثلاث التي تحية لروح المغفور المرحوم منت چلی
المشتهر بابن قبا نائب الذي هو اعظم وزراء علي بك بن شهبوار بك ذي القادر
وذلك البنا وقع و تم في ايام السلطان الاعظم سلطان سليمان بن سلطان سليم خان
من آل عثمان في اواخر ذي القعدة المبارك من سنة سبع وثلاثين و تسعمائة

[Bu yeni mescid ve müstemilatındaki üç odası, Dulkadirli Şehsuvar Bey oğlu Ali Bey'in en büyük veziri Kaba Nâiboğlu diye tanınan mağfur ve merhum Minnet Çelebi'nin ruhuna hediye olmak üzere yaptırılmıştır. Bu bina, Osmanlılarından Sultan Selim oğlu büyük Sultan Süleyman'ın saltanatı zamanında 937 senesi mübarek Zilkâde ayının sonlarında (1531-Temmuz) tamamlanmıştır.] bk. Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", 312.

⁴³ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 75b.

⁴⁴ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 2b.

⁴⁵ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 3a.

⁴⁶ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, 102.

tan Bozoklu Celâl'in isyanının bastırılmasında önemli rol oynamış bir komutandır.⁴⁷ Babası Ali Bey, 1522 yılında Ferhat Paşa tarafından oğulları ve maiyeti ile katledildiği⁴⁸ için Emine Hâtun'un geriye erkek kardeşi kalmadığı anlaşılmaktadır.

2.2.3. Muhammed Bey

er-Rihletü's-seniyye'de Muhammed (Yahut Mehmet)⁴⁹ Bey ile ilgili pek az bilgi bulunmaktadır. Müellif babasını “umûr-ı diniyye bâbında müstakîm ve salâbet-i Ömeriyye ile muttasıf u müttetim ve umûr-ı şerî'at-birle mürtesim” biri olarak tanımlamaktadır. Din ve şeriat kurallarına sıkı sıkıya bağlı olan Muhammed Bey, altı erkek çocuk babasıdır.⁵⁰ Oğullarının her birinin yeteneğini derin bir kavrayışla tespit edip mizaçlarına uygun işlere teşvik etmiştir. Diğer oğullarını kabiliyetlerine uygun dünyevi işlere yönlendirirken Şâh Velî'ye ise ahiret hizmetinin gereği olan yolları göstermiştir. Onu bayağı kimseler ile arkadaşlık yapmaktan sakındırmış; âlim ve sâlih kimselerin meclislerine sevk etmiştir.⁵¹

Anne ve babasının nasihatleri üzere Şâh Velî, gece gündüz âlim ve sâlih kimselerle birlikte bulunmaya devam etmiştir. Bu esnada babası “Hicret sünnettir.” diyerek Gaziantep'e göç etmeye karar vermiştir.⁵² Kahramanmaraş'tan kalkıp Gaziantep yakınlarında “Geneyik”⁵³ denilen köye gelmişler ve bir süre burada ikamet etmişlerdir.⁵⁴ Muhammed Bey ve ailesi bir müddet sonra buradan ayrılarak

⁴⁷ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, 103.

⁴⁸ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, 104.

⁴⁹ Müellifin babasının ismi, yer aldığı altı eserin ikisinde Muhammed olarak harekelenmiş; harekesiz üç eserde ise mim üzerinde şedde işareti konulmuştur. Bu yüzden çalışmamızda baba adı olarak Muhammed ismini kullanmayı tercih ettik.

⁵⁰ Müellif, Murad Bey haricindeki kardeşlerinden bahsetmiyor. Ancak Rebiülevvel 994 (Şubat 1586) tarihli sicil kaydında Muhammed Bey'in erkek çocuklarının adları, Süleyman Bey, Yusuf Bey, Ali Çelebi, Şâh Velî Bey ve Şâh Murad Bey olarak geçmektedir. Hatice, Ayşe ve Ferruh Sultan da kız çocuklarıdır. İbrahim Etem Çakır, *16. Yüzyıldan Ayntâb Şehri* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2015), 82.

⁵¹ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 3a.

⁵² *er-Rihletü's-seniyye*'de Kahramanmaraş'tan Gaziantep'e ne zaman göç ettikleri yazmamaktadır. Ancak 956 (1549) senesinde, Geneyik Köyü'ne yerleştikten kısa bir süre sonra Yakup Efendi'ye intisap ettiği bilindiğine göre Kahramanmaraş'tan bu yıl içinde ayrılmış olmaları mümkündür.

⁵³ Gaziantep'in güney batısında, şehir merkezine 17 km. uzaklıktaki Geneyik Köyü bugün Şahinbey ilçesine bağlı bir mahalledir.

⁵⁴ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 3b.

Tılbaşar yakınlarındaki Ağcaöyük (Ağcahöyük)⁵⁵ isimli köye yerleşmişlerdir.⁵⁶ Döneme ait Şer'î Sicillerde (Gaziantep Şer'î Siciller, 42 numaralı defter) Muhammed Bey'in Ağcaöyük'te 967 (1560) yılında medrese, zâviye ve mescidden oluşan bir vakıf kurduğu ve çocuklarını vakfa mütevellî tayin ettiği bilgisi yer almaktadır. Vakıf kaydında Muhammed Bey'den "sâhibü'l-hayr ve ve'l-hasenât merhûm Mehmed Bey ibnü'l-Minnet" olarak bahsedilmektedir.⁵⁷ Muhammed Bey'in vefat tarihi ile ilgili kesin bilgilere sahip değiliz; ancak 967 (1560) tarihinde vakıf kurduğuna göre bu tarihten sonra vefat etmiş olmalıdır.

2.2.4. Mevlânâ Molla Abbas Efendi

Şâh Velî'nin Molla Abbas ile yollarının kesişmesi, babası Muhammed Bey'in Hz. Muhammed'in hicret sünnetine uyarak Kahramanmaraş'tan Gaziantep'e göç etmesinden sonra vuku bulmuştur. Gaziantep yakınlarında Geneyik Köyü'ne yerleştikten bir süre sonra o sırada Gaziantep'te ilim tahsiliyle meşgul olan hemşehrîleri Mevlânâ Molla Abbas Efendi, Şâh Velî'nin babası Muhammed Bey'i görmek için köye gelir. Sohbet esnasında Şeyh Yakup Efendi'nin adı geçince Muhammed Bey, Molla Abbas'tan Yakup Efendi'yi Geneyik Köyü'ne davet etmesini rica eder. Molla Abbas Efendi, daveti iletmek için Yakup Efendi'nin huzuruna varır ve Muhammed Bey'in davet talebini arz eder. Yakup Efendi, hüsnükabul ile rıza göstererek davete icabet edeceğini bildirir.

Şâh Velî'nin manevi tekâmül çizgisinde dördüncü sebep olarak gösterdiği Molla Abbas Efendi'nin, "fahru'l-ulemâ", "zuhru's-sulehâ" gibi vasıflarla nitelendirildiğine bakılırsa, âlim ve sâlih bir zat olduğu anlaşılmaktadır. Müellifimiz için Molla Abbas Efendi'yi değerli kılan husus, onun Yakup Efendi'nin önüne düşüp Geneyik Köyü'ne getirerek ömrü boyunca tesirinde kalacağı bu zatı tanınmasına vesile olmasıdır. Kalplerin şifasının (şifâü'l-kulûb) sevilen kimselerle buluşmasına (likâu'l-kulûb) bağlı olmasından dolayı Şâh Velî bu buluşmadan ziyadesiyle mesrûr olmuştur. Şeyh Yakup Efendi'nin köyden ayrılmasından bir müddet sonra kalbinde hissettiği derin işti-

⁵⁵ Şâh Velî ahfadından Sayın Faruk Şahveli Bey (d. 1948), yerel yetkililere dayanarak Ağcaöyük'ün bugün Oğuzeli ilçesi Kaşyolu Mahallesi'nin mezarası olarak kayıtlı olduğu bilgisini verdi. Ayrıca bazı vakıf kayıtları ve soyağacı bilgilerini muhtevi evrakın bir kopyasını da istifademize sundu. Kendisine müteşekkirim.

⁵⁶ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliiyyüddin Efendi, 3188/1), 7b.

⁵⁷ Çakır, 16. *Yüzyılda Ayntâb Şehri*, s.82.

yakın -ki bu hissi “Göz gördü gönül sevdi.” atasözüyle ifade etmektedir- tesiriyle onu tekrar görmek arzusu duymuş ve hemşehrisi Molla Abbas Efendi'nin kapısını çalmıştır. Ona kalbine doğan bazı hatırayı nakletmiş; ancak Abbas Efendi her işin uygun bir vakti-saati olduğunu hatırlatarak biraz beklemesini istemiştir. Bir müddet sonra intisap etmek isteyen oda arkadaşlarıyla birlikte mürşidinin yanına göndermiştir.⁵⁸

2.2.5. Şeyh Yakup b. Muhyiddîn el-Ayıntâbî

Şâh Velî'nin manevî tekâmülünde en önemli mevkiye sahip olan şahıs, kuşkusuz mürşidi Yakup Efendi'dir. *Risâletü'l-bedriyye*'de Yahyâ-yı Şirvânî'ye (v. 870/1466) kadar olan silsilesini sayarken mürşidi Yakup Efendi'yi,

Ger sorarsan şeyhini önden sona

Yâ'kûb bin Muhyiddîn denmiş ona

Tâcîdur dirsem n'ola mergûblarun

*Sâlik-i meczûb olan mahbûblarun*⁵⁹

diyerek tanıtmıştır. Şâh Velî, Molla Abbas Efendi'nin rehberlik etmesiyle Yakup Efendi'ye intisap sürecini *er-Rihletü's-seniyye*'de şöyle anlatır: “El-hamdü li'llâh, bu esnâda fi'l-hâl beş nefer âdem talebe kısmından Eyyûb Câmi'ine cem' olup 'Azîzün yed-i sa'âdetlerinden inâbet idüp tâ mağfiret recâsına Cenâb-ı 'İzzet'e (celle ve 'alâ) müteveccih olduk.”⁶⁰ Şâh Velî ve beş arkadaşı Yakup Efendi'ye intisap ettikten sonra Yakup Efendi onlara hayır duâ edip bu gece gördükleri vâkıaları/rüyaları, ertesi günü kendilerine anlatmalarını ister. O gece Şâh Velî rüyasında kendisini bir zâviyede görür. Önünde henüz bıyıkları terlememiş bir genç kendisini alıp bir yere götürmektedir. Şâh Velî gördüğü rüyayı ertesi günü olduğu gibi mürşidine anlatır. Yakup Efendi Allah'a hamd eder ve meşayihe biat etmenin yani el ve kalp ile imtizacın bir nevi manevî nikâh hâlinde kinaye olduğunu söyleyerek rüyayı hâlihazırda kalp çocuğunun meydana çıkıp yiğitlik çağına geldiğini şeklinde tabir eder. Meşrebinin “Vehhâb” ismine mazhar olduğunu müjdeler. Özellikle

⁵⁸ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 4a.

⁵⁹ Şâh Velî, *Risâletü'l-bedriyye* (Ayasofya, 2022/2), 19a-19b.

⁶⁰ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 4a-4b.

de etvâr-ı seb'anın seyr ü sülûkuna enfüs ve âfâkta Rahmânî cezbe ile süratli bir şekilde yol bulmasını tavsiye eder. Şâh Velî gördüğü rüyanın Yakup Efendi tarafından tabir edilmesini -temsilde hata olmasın- Yakup Aleyhisselam'ın Hazret-i Yusuf'un düşünüyü tabir etmesine benzetmiştir.⁶¹

Müellifimizin Yakup Efendi'ye hangi yıl intisap ettiği *er-Rihletü's-seniyye*'de doğrudan yazmamaktadır.⁶² Diğer eserlerinde intisabın 956 (1549) yılında gerçekleştiği bilgisi bizzat müellif tarafından verilmiştir.⁶³ Şâh Velî dokuz sene Yakup Efendi'nin hizmetinde bulunmuştur. Bu sırada Şâh Velî ve ailesi Ağcaöyük Köyü'ne yerleşmişlerdir.⁶⁴ Müellifin "Hazret-i Şeyh yanumuza gelüp tavattun eylemişlerdi."⁶⁵ ifadesinden Şeyh Yakup Efendi'nin de Ağcaöyük Köyü'ne yerleştiği ve dolayısıyla da dergâhını bu köye taşıdığı anlaşılmaktadır. Şâh Velî müşşidi Yakup Efendi'yi sürekli anmasına rağmen bu dokuz yıllık süre ile ilgili eserde detaylı bilgi verilmemektedir. İleride anlatılacağı üzere Şâh Velî'nin bu süre zarfında müşşidine tam bir teslimiyet içerisinde seyr ü sülûkuna devam ettiği anlaşılıyor. Öyle ki müşşidine olan sevgi ve bağlılığını, kurban edilmek istenen Hz. İsmail'in Hz. İbrahim'e teslimiyetine benzetmektedir. Bununla birlikte müşşidinin hayatta olduğu süre zarfında seyr ü sülûkunu tamamlayamamış; ancak ikinci ismi talim etmiştir.⁶⁶

⁶¹ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliiyüddin Efendi, 3188/1), 4b.

⁶² Doğum tarihi (938) ve eseri yazmaya başladığı tarih (1001) müellifimizin ifadeleriyle açıkça sabittir. Diğer taraftan dokuz yıl Yakup Efendi'nin, yirmi iki yıl Ahmet Efendi'nin yanında bulunduğu, on dört yıldır da irşad makamında bulunduğu yine kendi ifadeleriyle sabit olduğuna göre kırk beş yıl önce 956 (1549) yılında on sekiz yaşlarında iken Yakup Efendi'ye intisap ettiği ortaya çıkar.

⁶³ Şâh Velî b. Muhammed el-Ayıntâbî, *Kevâkübül-muzî'e* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 2022/1), 2a; a.mlf., *Risâletü'n-nedâmeti ve'l-huşû'* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, 1050/21), 142a.

⁶⁴ Şâh Velî ailesinin Ağcaöyük Köyü'ne ne zaman geldiklerine dair kesin bir bilgimiz olmamakla beraber 965'ten (1558) önceki bir tarihte gelmiş olmalı. Ailenin Gene-yik Köyü'nde fazla kalmadıkları anlaşılıyor.

⁶⁵ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliiyüddin Efendi, 3188/1), 4a.

⁶⁶ Şâh Velî, *Etvâr-ı Seb'a* risalesinde, ikinci isme meşgul olduğu sırada Yakup Efendi'nin vefat etmesi üzerine esma mertebelerini, yerine geçen Ahmed Efendi'nin yanında tamamladığını belirtmektedir. Müelliften ayrıca esma mertebelerinin (meratib-i esma) üç kademesi olduğunu, mütakaddim ve mutavassıtlar (ilk ve orta seviyedekiler) için yedi makam, müteahhirler (ileri düzeydekiler) için on iki makam bulunduğunu öğrenmekteyiz. bk. Şâh Velî b. Muhammed el-Ayıntâbî, *Etvâr-ı Seb'a* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 827/7), 57a.

er-Rihletü's-seniyye'de Yakup Efendi'ye dair anlatılan diğer hususlar, müellifimizin hac yolculuğuna niyetlenmesinden dönüşüne kadarki olaylar silsilesi içerisinde yer almaktadır.⁶⁷ Şâh Velî, üzerine farz olan hac ibadetini ifa etmeye niyetlendiğinde yol tedariki ile ilgili fikrini almak üzere müşdidinin yanına varır. Meşveretin akabinde Yakup Efendi, ömrünün sonuna yaklaştığını belirterek hemen yanından ayrılmayıp kendisiyle bir müddet vakit geçirip sohbet etmesini ondan rica eder. Bu sohbette Yakup Efendi, Cemâl-i Halvetî (v. 903-904/1497-1498) zamanına yetişen bağluları arasında hayatta sadece kendisinin kaldığını hatırlatır. Kaht-ı rical dönemi olduğundan bahisle sâdık talebenin, zikir erbabı kimselerin bir kâmil insana (mürşide) muhtaç olduklarını belirtir. Bir müddet sustuktan sonra “el-Umûru merhûnetün bi-evkâtihâ.”⁶⁸ diyerek vakti zamanı geldiğinde kendisinden sonra irşad görevini devam ettirecek birine icazet vermek istediğini söyleyip duâ eder. Bunun üzerine Şâh Velî müşdidinin elini öperek yol hazırlıkları yapmak üzere yanından ayrılır.⁶⁹

Mübarek yolculuğa çıktıkları vakit Yakup Efendi yaşlılık hâliyle zor yürüyor olmasına rağmen Şâh Velî'yi uğurlamak üzere ilk menzile kadar hac kafilesine eşlik etmiş ve orada gecelemişlerdir. Şâh Velî, müşdidi Yakup Efendi'nin kendisine bir durak eşlik etmesini bu mübarek seferin hayır ile neticeleneceğine işaret olarak yorumlamıştır. Ertesi günü Yakup Efendi, hac yolcuları için vedâ duasını ettikten sonra Şâh Velî'ye hitaben: “Benim Rûhum Şâh Velî! Bizim Monlâ Ahmed on iki sene hizmetimizde yanın yere koyup yatmadı. ‘Ve en-leyse li'l-insânî illâ mâ se‘â.’⁷⁰ Yâ'nî itdükleri sa'ye göre anları irşadımız seccâdesine kâimmakâm eyledük. El-emru li'llâh eger bizi gelüp hâl-i hayâtda bulmak müyesser olmazsa anlara mürâca'at idesiz.” diyerek kendisinden sonra yerine Molla Ahmet Efendi'yi bıraktığını ve döndükten sonra eğer kendilerini bulamazsa ona biat etmesini açık bir şekilde vasiyet etmiştir. Şâh Velî, müşdidinin bu vasiyetinden sonra hüzün ve hasret hisleriyle, gözyaşları âdeta sular gibi akarak “âh”lar çekerek yola düştüklerini anlatıyor.⁷¹

⁶⁷ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 5a-7b.

⁶⁸ “Her işin belirli bir vakti vardır.” anlamında meşhur Arapça söz (vakt-i merhûn).

⁶⁹ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 5b.

⁷⁰ “İnsan için ancak çabasının karşılığı vardır.” en-Necm 53/39.

⁷¹ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 6a.

Hac kafilesi, Medine-i Münevvere yakındaki konak yerine vardıklarında bir süre dinlenmiş, sonra ertesi günü Medine’de olacak şekilde yola çıkmıştır. Şâh Velî, geceleyin binek üzerinde Medine’ye giderken uyku ile uyanıklık arasında şöyle bir rüya görür: Bir Arap, kılıçla cesedini iki parçaya ayırmış; vuruşun şiddetiyle uyanmış ve hatırında hayli korku birikmiştir. Öyle ki bu korkuyla Medine-i Mübareke’ye girip Ravza-i şerîfenin eşiğine kadar varmıştır. Ziyaretten sonra itikâf niyetine bir köşede oturur vaziyette murakabe ile meşgul olduğu sırada Hz. Peygamber’i mübarek arkasını mihraba vermiş ashabıyla beraber otururlarken görmüştür. İkinci namazını kılmak için toplanmışlar imiş. Bilal-i Habeşî ezan okumaya yönelince Hz. Peygamber onu “Sabret ey Bilâl!” diyerek durdurmuş ve sonrasında Şâh Velî’ye hitaben “kum fe-ezzin!” [Kalk ve ezan oku!] buyurmuşlar, o da şevkle minareye çıkıp ezan okumuş ve ikinci namazını edâ etmişlerdir. Selam verdikten sonra Hz. Peygamber, mübarek yüzünü ashabına döndürüp duâ ile meşgul olduğu sırada uyanmış ve dudaklarından gayriihtiyari secîli olarak şu ifadeler dökülmüştür: “Zihî câmi’ ü zihî ikâmet / Zihî asr ü zihî imâmet / Zihî câmi’ ü zihî cemâ’at / Zihî zevk u zihî nedâmet.”⁷²

708 | db

Şâh Velî gördüğü bu rüyayı, mürşidi Yakup Efendi’nin bir keşfi olarak yorumlamıştır. Hacca gitmeden önce ziyaret için yanına vardığında sohbet esnasında kendisine söylediği “Her işin belirli bir vakti vardır.” manasındaki sözün⁷³ doğruluğunun ortaya çıkması olarak düşünmüştür.

Şâh Velî, hac görevini eda ettikten sonra mübarek topraklardan ayrılıp selametle Şâm-ı Şerîfe ulaştığında, şeyhi Yakup Efendi’nin vefat ettiği ve yerine Molla Ahmet Efendi’nin geçtiği haberini almıştır. Mürşidinin ahirete intikal etmesinin verdiği üzüntü ile “gam-hâne” olarak nitelendirdiği Ağcaöyük Köyü’ne gelen müellifin, Leyla’sını kaybetmiş Mecnun gibi ayrılık acısı sinisini delmiş ve mürşidinden ayrı düşmenin derin ızdırabı ile şu mısraları söylemiştir:

Ne döysün bes cigerler bu firâka

⁷² Günümüz Türkçesine şu şekilde aktarılabilir: Ne güzel câmi ve ne güzel kaamet; ne güzel ikinci ve ne güzel imamlık; ne güzel câmi ve ne güzel cemaat; ne güzel zevk ve ne güzel pişmanlık.

⁷³ Şâh Velî, *er-Rhletü’s-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 5b.

*Ne döysün hem bu derde seng-i hâre*⁷⁴

Şâh Velî, yanında dokuz yıl kalmış olduğuna göre Yakup Efendi'nin 965 (1558) yılında vefat etmiş olduğunu söyleyebiliriz. Onun kaç yaşında vefat ettiğine dair kesin bilgimiz olmamasına rağmen kendi ifadelerinden hareketle yaklaşık olarak ne kadar ömür sürdüğünü çıkarmamız mümkündür. Hac ziyareti öncesinde Şâh Velî ile sohbet ederken, Cemal-i Halvetî asrına yetişen bendeleri arasında sadece kendisinin kaldığını söylüyor. Bu ifadelerden Yakup Efendi'nin, Cemal-i Halvetî'nin sağlığında kısa bir süre de olsa hizmetinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Cemal-i Halvetî 903-904 (1497-1498) tarihlerinde vefat ettiğine göre Yakup Efendi'nin bu senelerde yaklaşık yirmili yaşlarda olduğu ve 965 (1558) yılında seksenli yaşlarda iken vefat ettiği tahmin edilebilir.

2.2.6. Şeyh Ahmed-i Rûmî (Rûmkalevî)

Molla Ahmet Efendi, Yakup Efendi'nin yerine bıraktığı kıdemli halifesidir. Dolayısıyla Şâh Velî'nin hem pîrdaşı hem de müridi olmaktadır. Gaziantep yakınlarındaki Rumkale kasabasından olduğu için Ahmed-i Rûmkalevî ya da kısaca Ahmed-i Rûmî olarak bilinir.⁷⁵ *er-Rihletü's-seniyye*'de anlatıldığına göre Yakup Efendi, Şâh Velî'yi hacca uğurlarken döndüklerinde eğer kendisini bulamazsa on iki yıldır hizmetinde bulunan Ahmet Efendi'yi kâimmakâm olarak bıraktığını vasiyet etmiştir.⁷⁶ Şâh Velî hacdan dönüş yolculuğunda iken Yakup Efendi'nin vefat haberini almıştır. Dönüşünde şeyhini bulamamanın gönlünde açtığı ayrılık acısının mahzunluğu ile vakit geçirdiği bir sırada Ahmet Efendi tarafından ziyaret edilir. Şâh Velî bu ziyareti “Sayrı sağılınca Hakîm ayağına gelir.” atasözünü zikrederek iyi olacak hastanın ayağına doktorun geleceği şeklinde yorumlar. Bu ziyaret iki tekke arkadaşının şeyh-mürît hiyerarşisi

⁷⁴ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 7b; Şâh Velî'nin birkaç kelime farkı ile naklettiği bu beyit, Yazıcıoğlu Muhammed'e (v. 855/1451) aittir. Hz. Peygambere duyulan samimi iştihakla söylenmiştir. “Muhammediyye”deki şekli şöyledir:

Ne katlansın ciğerler bu firâka

Ne döysün uşbu derde seng-i hârâ

Âmil Çelebioğlu, *Muhammediyye* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996), 2/5.

⁷⁵ Şâh Velî, *Risaletü'l-bedriyye* (Ayasofya, 2022/2), 19a; Tabîbzâde Mehmed Şükrî, *Silsilenâme-i Aliyye-i Meşâyih-i Sûfiyye* (İstanbul: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdâyi, 1098), 24b; Sâdık Vicdâni, *Tomar-ı Halvetiyye*, 89.

⁷⁶ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 6a.

içinde ilk karşılaşmalarıdır. Hoşbeş edilib, hal ve hatır sorulduktan sonra Şâh Velî, bu epeyce gecikmiş ziyaret ile ilgili muhabbet lisanıyla “Efendi Hazretleri, hâtır sorulmak sekiz aydan sonra acebdür kim bu kaideye ke’ennehû hârik-i âde dirlər. Bu sebep ki âdet-i nâs haste hâtırın üç gündən sonra soragelmışlerdir.” diyerek normal şartlarda üç gün sonra hastaların hatırını sormak gerekirken sekiz ay sonrasına bırakmanın tuhaflığına dikkat çeker ve bir nevi incinmişliğini hissettirir. Bu sözü işitmesi üzerine Ahmet Efendi, eğer Yakup Efendi’nin vasiyeti olmasaydı bu buluşmanın nasip olmaya çağını usulünce hatırlatmıştır. Ahmet Efendi’nin bahsettiği vasiyet şöyledir: Yakup Efendi “Müminlere (merhamet) kanatlarını ger.”⁷⁷ âyetini okumuş ve ‘Monla Ahmed oğlum! Şâh Velî mübârek seferden geldikde elbette varup safâ geldin ta’zîmin eyleyesin ki mahabete sebep olup tâ geçen hukûk-ı sâbıka zâyî’ olmaya. Bu sebep ki İbrâhîm-i Edhem meşrebince ol sülûk-ı fukarâda sâlikdür. Eğer bu ‘ahde vefâ itmeyüp hılâfın işlersenüz yarın Hak huzûrında yakana yapışmak mukarrerdür.”⁷⁸ demiştir.

710 | db

Özetlemek gerekirse Şeyh Yakup Efendi, nüfuzlu bir aileden geldiği hâlde tıpkı İbrahim Edhem (v. 161/778) gibi dünyalığı terk ederek tasavvufa yönelen Şâh Velî’nin sülûkunu henüz tamamlamadığı için kendisinden sonra yetim kalacağını düşünmüştür. Bu sebeple Ahmet Efendi’yi kendisinden tevarüs ettiği hakikatler hazinesi ile bu yetenekli müridinin kabiliyetlerini geliştirmeye memur etmiştir. Şâh Velî, “Yetim malına onun için en güzel biçim dışında yaklaşmayın.”⁷⁹ âyetindeki işarete mümin firasetiyle bakılırsa Medine-i Mübareke’de göğsünün ferahlamasına sebep olan sırlı hadiselerin her birinin keşfinin aynıyle bu vasiyette görülebileceğini ifade etmiştir.⁸⁰

Ahmet Efendi, Yakup Efendi’nin vasiyeti üzere kendisine bağlanan Şâh Velî’yi üçüncü isme çıkarmıştır.⁸¹ Şâh Velî, sūffinin ibnū’l-vakt olması gerektiğine binaen Molla Ahmet Efendi’ye “gassâlin elindeki ölü gibi” tam bir teslimiyetle hizmet eder. Bu

⁷⁷ El-Hicr 15/88.

⁷⁸ Şâh Velî, *er-Rihletü’s-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 8a-8b.

⁷⁹ el-İsrâ 17/34; el-En’âm 6/152.

⁸⁰ Şâh Velî, *er-Rihletü’s-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 8a-8b.

⁸¹ Şubelere göre farklılık göstermekle birlikte Halvetlik yedi isim ile seyr ü sülûku benimsemiştir. Bunlar sırasıyla, Lâ ilâhe illâllâh, Allah, Hû, Hakk, Hayy, Kayyûm ve Kâhhâr ism-i şerîfleridir. bk. Harîrîzâde Mehmed Kemâleddin, *Tibyânü Vesâilî’l-hakâik* [İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 430], 1/342b.

minval üzere sülûkunu tamamlayan Şâh Velî'ye Molla Ahmet Efendi hilafet görevi verir. Ancak Şâh Velî bu makam ile de kendisini sınırlandırmayarak mürşidinin hilafet nefesini daha çok mücâhede etmesi için sebep olarak görmüş; altı sene yanını yere koyup yatmamıştır. Öyle ki bu mücâhede süresince dört kere erbain⁸² çıkarmak nasip olmuştur. Böylelikle o, Ahmet Efendi'nin hizmetinde tam yirmi iki sene teslim kapısında sâlik olarak bulunmuştur.⁸³ Mürşide hizmette sual ve cevaba yer olmadığını ifade eden Şâh Velî, yirmi iki yıl zarfında Ahmet Efendi'nin hiçbir fiiline -üstelik suali gerektirecek fiilleri olmasına rağmen- bir kere dahi sual etmemiştir. Şâh Velî burada, mürşidi Yakup Efendi ile Ahmet Efendi'nin meşreblerinin birbirine uymadığına dikkat çeker; ama şüphe bir iken iki olmasın diye lafı uzatmaz. O, Bakara Sûresi 60. âyetindeki Musa (a.s.)'ın taşın altına vurup on iki yerden su fışkırdıktan sonra her topluluğun kendi içeceği yeri bilmesine atıfta bulunarak sükût etmeyi tercih etmiştir.⁸⁴ Soru sormama konusundaki tavrının pekişmesinde Kur'an-ı Kerim'de geçen Hızır ve Musa (a.s.) kıssası da etkili olmuştur. Zira ikilinin yol arkadaşlığı, Musa'nın (a.s.) soruları karşısında kendisine ilâhî bilgi/hikmet öğretilen kulun (Hızır) "Hâzâ firâku beynî ve beynik."⁸⁵ diyerek sırta kadem basması ile neticelenmiştir.⁸⁶

db | 711

Şâh Velî, Ahmet Efendi'nin yaşı ilerleyip ölüm alâmetleri görülmeye başladığı uzun hastalık dönemlerinde sürekli yanında gecelemiştir. Bir gece izin alarak evine gitmiş ise de seher vakti mürşidinin kendisine haber göndermesi üzerine çabucak geri dönüp huzuruna çıkmıştır. Daha söz açılmadan Ahmet Efendi gözlerinden yaşlar akararak Dede Ömer Rüşenî'nin (v. 892/1487),

Eğerci lâle-veş bağrum gam-ı hicrûnle dâğ oldı

*Ümîd-i vasluna ammâ bana dâğ üstü bâğ oldı*⁸⁷

⁸² Erbaîn: Kelime anlamı kırk olup, tasavvufî ıstılahta sâlikin kırk gün süreyle özel bir mekânda inzivaya çekilip kendisini ibadete vermesidir. Süleyman Uludağ-Selçuk Eraydın, "Erbaîn" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 11/270-271.

⁸³ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 9a-9b.

⁸⁴ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 9b-10a.

⁸⁵ "İşte bu beraberliğimizin sona ermesidir." el-Kehf 18/78.

⁸⁶ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 10a-10b.

⁸⁷ Semra Aydemir, *Dede Ömer Rüşenî Hayatı, Eserleri ve Divânı'nın Tenkidli Metni* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1990), 215.

beytini söyleyip arkasından lütuf ve keremle fukarayı irşada memur edildiğini işaret buyurmuştur. Akabinde irşad için lazım olan eşyaları eline alıp Cemal-i Halvetî'den kalan seccade ve Yakup Efendi'den kalan diğer teberrükleri Şâh Velî'ye "mübarek olsun" diyerek emanet bırakmış ve hayır duâ etmiştir. Şâh Velî mürşidinin ellerini öptükten sonra bu göreve layık olmadığını söylemişse de Ahmet Efendi "Sen, seni elden bırak, hemen rızâya tâbi ol kim Allâhu Te'âlâ tarîk-i fukarâya mu'indir." diyerek onu rahatlatmıştır. Şâh Velî "Gördüm ki rıza böyledir." der. Fakat "Ahvâl bu minvâl üzere amma bir delil gelse de onu istidlâl edip 'İhdine's-sırâta'l-müstakîm'le⁸⁸ beraber ona uysam câiz olur mu?" diye söylenerek tevdi edilen şeyhlik görevini kabul konusunda yine de kalbinin mutmain olmasını ve Allah'ın kendisini doğru yola iletmesini istemiştir. Bir müddet tefekkürden sonra Ahmed Efendi'nin ağzından şu ifadeler dökülür:

"Umûr-ı şer'at mevcûde ve âdâb-ı tarîkat mesdûde ve enfâs-ı Şeh Velî maksûde."⁸⁹

712 | db

Bu sözler üzerine çok geçmeden Ahmet Efendi vefat etmiştir. Şeyhlerinin vefatı üzerine tasavvufi eğitimleri yarıda kaldığı için tarikat yetimi kabul edilen fukarası tarafından şehir yakınında ıssız bir yere defnedilmiştir.⁹⁰

er-Rihletü's-seniyye'de Ahmet Efendi'nin vefat ettiği tarih açıkça yazılmamakla birlikte Şâh Velî'nin, tasavvufi eğitim süreci ile ilgili verdiği bilgilerden yola çıkarak, bu tarihi kolaylıkla bulmak mümkündür. Şâh Velî, 956 (1549) yılında başladığı tasavvuf yolculuğunun ilk dokuz yılını Yakup Efendi'yle, müteakip yirmi iki yılını da Ahmet Efendi ile geçirmiştir ki bu sürenin sonu 987 (1580) tarihine denk gelmektedir.

2.2.7. Şâh Murad Bey

Müellifimizin *er-Rihletü's-seniyye*'de marifet yolculuğunda vasıta olarak saydığı yedi kişiden sonuncusu, kardeşi Şâh Murad Bey'dir. Eserin başında müellifimiz, altı erkek kardeşi olduğunu söylemiştir. Ancak bunlardan sadece Şâh Murad Bey'in ismi eserde

⁸⁸ "Bizi doğru yola ilet." el-Fâtîha 1/6.

⁸⁹ Şeyh Ahmed Efendi'nin ağzından anında dökülen bu ifadeleri yorum suretiyle şöyle anlamak mümkündür: Şeriat işleri belli, tarikat âdâbı[nın sınırları] çevrili, maksat Şâh Velî'nin [manen ölü kalpleri diriltici] nefesleri.

⁹⁰ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 11a.

yer almaktadır. Şâh Murad Bey'in oldukça varlıklı ve bir o kadar da cömert biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden Şâh Velî onu Cahiliye Dönemi'nde cömert kişiliği ile ün yapmış Hâtim-i Tâî'ye benzetmekte, hatta ikinci Hâtim-i Tâî olarak nitelendirmektedir.⁹¹

Müellifimiz, kardeşi Şâh Murad Bey'in, Şeyh Ahmet Efendi'nin vefatının ardından kabri etrafına bir avlu, avlu içine bir cami ile etrafına halvethane ve hücreler yapılması şartıyla, üç bin altın bağışlayarak kendisine verdiğini söyler ve Şeyh Ahmet Efendi'nin tenhaca bir yere defnedilmesinin sebebinin de bu olduğunu belirtir. Şâh Murad Bey, yapılacak caminin bir odasında Şâh Velî'nin, etrafındaki odalarda da tarikat yetimleri olan fukaranın kalmalarını ve Allah rızası için sürekli mücâhede ile meşgul olmalarını talep etmiştir. Cami inşa olunduktan sonra Şâh Velî insanlardan uzaklaşarak caminin batı tarafında inşa edilen odada inzivaya çekilmiş; hatta yedi-sekiz yıl ev halkını dahi görmeksizin bir nevi itikâf hayatı yaşamıştır.⁹²

Şâh Murad Bey'e dair inceleme konumuz olan eserde başkaca bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak *Risâletü'l-bedriyye*'nin sonunda eserin yazıldığı mekân olan Salâhiye Camii ve bu caminin bânisi Murad Bey hakkında dikkate değer bilgiler verilmektedir. Salâhiye Camii, yukarıda bahsedilen Şeyh Ahmet Efendi'nin kabrinin bulunduğu yere yapılan camidir.⁹³ Şâh Velî, eserini 990 (1582) yılında Salâhiye Camii'nde itikâfta iken yazdığını, bu caminin üç yıl evvel, cömertlikte emsalsiz bir Türkmen beyi olan kardeşi Şâh Murad Bey tarafından yaptırıldığını belirtmektedir. Bu durumda Salâhiye Camii'nin, Şâh Velî'nin irşad görevine başladığı 987 (1579-1580) yılında inşasına başlanıp aynı yıl tamamlandığı ortaya çıkmaktadır.⁹⁴

⁹¹ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 11a-11b.

⁹² Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 11b.

⁹³ Salâhiye Camii Antep harbinde düşman topları ile yıkılmıştır. Şâh Velî ahfadından Fehmi Eren tarafından yeniden yaptırılmıştır. Sabri Şakir Yener, *Gaziantep Kitabeleri* (Gaziantep: Kardeşler Matbaası, 1958), 31; Caminin bugünkü durumu, eski ve yeni fotoğrafları ile ilgili bk. Halil İbrahim Yakar, *Gaziantep Kitabeleri Bir Şehrin Hüviyeti* (Ankara: Sonsöz Gazetesi Matbaacılık, 2014), 152-153.

⁹⁴ Gaziantep Camileri ile ilgili bazı eserlerde Sadettin Nüzhet Ergun'a dayanarak Murat Bey'in Salâhiye Mescidi'nden üç yıl sonra bir de Bedriye isminde mescid inşa ettiği kaydedilmiştir. bk. Güzelbey, *Gaziantep Evliyaları*, 85; Nusret Çam, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Gaziantep 27* (Ankara: TTK Yayınları, 2006), 638. Ergun, *Türk Şairleri*'nde "Askerî'nin kendisinden evvel ölen öz kardaşı Murad Bey Ayıntab'ta Salâhiye ve Bedriye mescidlerini yaptırmıştır." ayrıca, "...Onun Salahiye ve Bedriye Mescidlerinde

Şâh Velî, *Risâletü'l-bedriyye*'yi yazmadan önce vefat etmiş olduğu anlaşılan, sûret ve siret güzelliği ile maruf kardeşi Murat Bey'in ayrılığından duyduğu tahassürü şu mısralarla dile getirmiştir:

...

Murâd Beg idi adı ol cüvân-merd
Sehâda misl olmaz ana bir ferd

Binâ itdi Salâhiyye'yi ol Hân
Bu Bedriyye'den evvel üç yıl ey cân

Ki Türkmen Begi idi ol vefâdâr
Selâm olsun anun rûhına sad yâr

Birâderdür bana ol serv-i ra'nâ

714 | db

itikâfa girdiğini de biliyoruz.” demektedir. (bk. Ergun, *Türk Şairleri*, 2/510). Ergun'un Askerî ile ilgili bütün kaynağı yukarıda bahsettiğimiz Şâh Velî'nin iki eseridir. Murad Bey ve yaptırdığı mescit ile ilgili bilgi ise bu iki eserden sadece *Risâletü'l-bedriyye*'de yer almaktadır. Söz konusu eserde Murad Bey'in Salâhiye Mescidi'ni yaptırdığından bahsedilmektedir; ancak Bedriyye Mescidi ile ilgili hiçbir bir bilgi yoktur. Ergun'u yanlışlığa düşüren şairin şu mısraları olmalıdır:

Bina itdi Salâhiyye'yi ol Hân
Bu Bedriyye'den evvel üç yıl ey cân

(Şâh Velî, *Risâletü'l-bedriyye* [Ayasofya, 2022/2] 75a). Oysaki “Bu Bedriyye” ifadesinden kasıt Bedriyye Mescidi değil, müellifin yazdığı risalenin adıdır. Dolayısıyla üç yıl öncesine konu olan eser, mescid olmayıp telif etmiş olduğu risaledir. Çünkü müellif *Risâletü'l-Bedriyye*'yi 990 yılı Ramazan ayında (Ekim-1582) Salâhiye'de itikâfta iken yazdığına göre (bk. *Risâletü'l-bedriyye*, 74b) Salâhiye Camii bundan üç yıl önce 887 (1579) yılında yaptırılmış olmalıdır. Bu tarih de Şeyh Ahmed Efendi'nin vefatını müteakip Murad Bey'in müellifimize bir mescid ve halvethane yapımı için üç bin altın verdiği döneme rast gelmektedir. (bk. Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* [Velîyyüddin Efendi, 3188/1], 11b). Ayrıca müellifimizin itikâfa girdiği mescit de Salâhiye Mescidi'dir; gerçekte olmayan Bedriyye Mescidi değildir. *Risâletü'l-bedriyye*'nin ferağ kaydındaki (74b) “Salâhiye'de bir gün mu'tekif iken ben” mısraından açıkça anlaşıldığı üzere eserini yazarken itikâfta olduğu yer Salâhiye Camii'dir. Ayrıca müellif bir başka eseri olan *Risâletün li's-Şâh Velî*'yi de ferağ kaydında belirttiği üzere (a.mlf., *Risâletün li's-Şâh Velî* [Staatsbibliothek, We. 1778], 45b) Salâhiye Camii'nde itikâfta iken yazmıştır.

Lebi gonca yanağı verd-i hamrâ

Sözi şîrindürür helvâ-yı şeker

Yüzi cennet dudağı âb-ı Kevser

O hüsn ü hulk ile ol şâh-ı hûbân

Beni 'ışkında kıldı zâr u giryân

Anı teşbîh iden Yûsuf'a her an

Bana dirdi budur Ya'kûb-ı devrân

Cüdâ oldı gözümden gerçi ol cân

Elif gibi yine cânumda her ân

Gönülden hâlî olmadı hayâli

Ki pervâne kılup şem'-i cemâli

Budur kim ol keremde bî-nihâyet

Mürüvvet ma'deni kân-ı sehâvet

Sehâ ana keremle bes dâd-ı Hak

Bedel olmaz cihânda ana bir halk

Muhibb-i ehl-i 'ilm idi o mahbûb

Salâh ehli olurdu ana matlûb

Fakîrleri görüp olurdu dâ'im

Hemân Allah için anlara hâdim

Oku rûhuna 'Askerî du'âyı

*Kabul it yâ İlâhî sen nidâyı*⁹⁵

...

2.3. Hicrî 1001: Gaziantep'ten Halep'e Hicret ve *er-Rihletü's-seniyye*'nin Kaleme Alınışı

Şâh Velî, kardeşinin yaptırdığı caminin müstemilatında, şeriat esasları ve tarikat âdâbı üzere gücü yettiğince görevini sürdürürken, irşad hizmetinin arzu edilen istikamette olmasına engel teşkil eden bazı hususların varlığını hisseder. Ancak kendisini rahatsız eden hususların neler olduğu ile ilgili herhangi bir bilgi vermez ve çözüm için istihare yoluna başvurur. İstihare sonucunda, manevî bir işaret olarak kendisine sefer emri görünmüştür. Şâh Velî bu işareti, tarikata yeni ihvan gerektiği şeklinde anlar. Zira tarikata yeni dervişlerin dâhil olması, Yakup Efendi'nin müşşidi el-Hac Hâmid-i Velî'nin (v. ? [956/1549'dan önce]) de dediği gibi yeni yeni manalara sahip olmak demektir.⁹⁶

Şâh Velî bu düşüncelerle Gaziantep şehrinden ayrılarak, Rum⁹⁷, Bağdat, Şam ve Kudüs şehirlerini dolaşır.⁹⁸ Nihayetinde Halep şeh-

⁹⁵ Şâh Velî, *Risaletü'l-bedriyye* (Ayasofya, 2022/2), 75a-76a.

⁹⁶ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Velîyyüddin Efendi, 3188/1), 12a.

⁹⁷ Burada kastedilen Rûm'u eskiden Rum diyarı olarak bilinen Anadolu olarak anlamak ve müellifin seyahat güzergâhındaki Anadolu şehirleri olarak kabul etmek makul görünmektedir. Diğer taraftan o günler için yerleşim merkezi hüviyetinde olan Rumkale ya da Nasibinü'r-Rûm'un (Nusaybin'den ayırt edilmesi için bu isim verilmiştir. Günümüzde burası Siverek'e bağlı Fırat nehri kenarındaki Nisibin/Azıklı köyüdür. bk. Metin Tuncel, "Nusaybin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* [Ankara: TDV, 2007], 33/269-270.) kastedilmiş olması zayıf bir ihtimal olarak düşünülebilir.

⁹⁸ Şâh Velî'nin seyahatleri *er-Rihletü's-seniyye*'de yazdıkları ile sınırlı değildir. Müellifin henüz gençlik yıllarında, II. Selim'in (1566-1574) cülûsu sırasında yani 1566 yılında İstanbul'a gittiğini ve Beşiktaşlı Yahya Efendi'nin (v. 978/1571) dergâhında beş ay kadar kalarak onun mübtedî dervişi olduğunu kendi ifadelerinden öğreniyoruz (Şâh Velî, *Etvâr-ı Seb'a* [Hâlet Efendi, 827/7], 66b). Yaşlılık döneminde de çeşitli ziyaretler yapmak ve kardeşlerinin yetim çocuklarının bazı işlerini hâletmek üzere 1006 (1597) yılında İstanbul seyahatine çıkmıştır. Üsküdar'a vardığında, sonradan şeyhülislamlık görevine getirilecek olan Sunullah Efendi'ye (v. 1021/1612) misafir olmuş ve akabinde İstanbul tarafına geçmiştir. Bu seyahati sırasında yaşlılık sebebiyle bazı azalarının zayıflığından ve iki senedir göz ağrısını çektiğinden bahseder (67a-67b). *Etvâr-ı Seb'a* isimli eserini de 1006 yılı Rebiülevvel ayının ortalarında (1597 Ekim sonu) İstan-

rine gelir ve burada Molla Ganim el-Bağdâdî, Şeyh Ahmed-i Dargarrî,⁹⁹ Şeyh Muhammed el-Halebî gibi ilmiyle âmil ulema zümresinden kimseler ile karşılaşır. Halep ve civar köylerinden pek çok kimse, bu âlim şahsiyetlerin tesiriyle Şâh Velî'ye intisap ederler. Hatta buradaki ihvanı, mürşitlerinin Halep'e hicret etmesi konusunda yoğun isteklerini dile getir. Şâh Velî ısrarlı taleplere kayıtsız kalmaz ve peygamberlerin hicret sünnetine uyarak 1001 Rebiülevvel'inin başında (Aralık 1592) Halep'e göç eder. Halep'te bir süre kalır. Burada kısa süre içerisinde zaman, mekân, ihvan ve ihlas şartlarını gücü yettiğince bir araya getirmekten dolayı Allah'a hamd eder. Artık sıra kendisinden sonra bir vekil bırakmaya gelmiştir.¹⁰⁰

er-Rihletü's-seniyye'nin vasiyet ile ilgili kısmı buradan sonra başlamaktadır.¹⁰¹ Bu kısımda müellifimiz, mürşit olacak kimsenin hangi vasıflara sahip olması gerektiği üzerinde yoğunlaşmıştır. Bununla da kalmamış, kendisinden sonra kimlerin bu yükü taşıyabileceklerini de isim isim zikretmiştir. İncelememizi otobiyografik/biyografik unsurlar ile sınırlı tuttuğumuz için müellifin mürşidin vasıflarına dair görüşlerini değerlendirmeyip çalışmamamızın başındaki özet muhteva ile yetineceğiz. Ancak kendisinden sonra yerine kimlerin bu göreve ehil oldukları hususuna, hayat hikâyesinin bir parçası olması hasebiyle yer vereceğiz.

Şâh Velî, tasavvuf tarihinde benzerlerinin görüleceği üzere kendisinden sonra yerine geçecek kişinin tayinini önde gelen halifelerin seçimine bırakmıştır. Bu isimleri tek tek saymış ve vefatından sonra Türk ve Arap halife kardeşlerinin birleşip ittifakla kâim-makâm belirlemelerini istemiştir. İsimlerini saydıkları hâricinde nakîb olarak görevlendirdiği halifelerinin seçme ve seçilme salâhiyetine sahip olmadıklarını vurgulamayı da ihmal etmemiştir. Kendisinden sonra irşad görevine layık gördüğü halifelerinin altısı Türk, beşi de Arap kökenlidir. Mevlana Bayram Halife, Attar Hacı Mustafa, Gazzaz Molla Muhammed, Seyyid Zeynelabidin, el-Hac Kasım el-Menbicî, Dil-sûz Ahmed-i Mar'âşî. Bunlar Türk kökenli halifeleri-

bul'da bulunduğu sırada kaleme almıştır (68a). Bu seyahat esnasında müellifin 68 yaşında olduğu anlaşılmaktadır.

⁹⁹ Ahmed-i Dargarrî, Halep'e bağlı Dargar (Dargarra/Dırgarra?) köyündendir. Assâliye Şubesi'nin kurucusu Ahmed-i Assâlî ilk tasavvufî eğitimini Halep'te Ahmed-i Dargarrî'den almıştır. Sonra Gaziantep'e giderek Şâh Velî'ye intisap etmiştir. Muhibbî, *Hülâsatü'l-eser*, 1/248-249; Harîrîzâde, *Tibyân* (İbrahim Efendi, 431), 2/279b.

¹⁰⁰ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 12b.

¹⁰¹ Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Veliyyüddin Efendi, 3188/1), 12b.

dir. Molla Ganim el-Bağdâdî, Şeyh Muhammed el-Halebî, Şeyh Muhammed el-Cağlasî (?), Şeyh Muhammed el-Ancârî, Şeyh Ahmed el-Hazrâvî. Bunlar da Arap kökenli halifeleridir.¹⁰²

er-Rihletü's-seniyye'nin zaman ve mekân sınırlaması 1001/1593 tarih ve Halep şehri ile sona ermektedir. Zira Şâh Velî'nin Halep'e hicret ettiği tarih, kendi belirttiği üzere hicrî 1001 yılının Rebiülevvel ayının ilk günleridir (Aralık 1592). İncelememize konu olan eseri yazmaya başladığı tarih ise aynı yılın Rebiülevvel'inin ortasıdır. Yani Halep'e geldikten yaklaşık bir ay sonra yazmaya başlamıştır. Dolayısıyla eserde, 1001 yılının Rebiülevvel ayından (Ocak1593) sonrası ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu sırada müellifin hicrî takvime göre altmış üç yaşında olduğunu özellikle vurgulamak gerekir. Şâh Velî bu yaşa doğrudan dikkat çekmemektedir. Hz. Muhammed'in tebliğ görevini tamamladığı ve vefat ettiği yaş olması bakımından sûfler altmış üç yaşa özel bir önem atfetmişlerdir. Büyük Türk Sûfisi Ahmed-i Yesevî'nin (v. 562/1166) altmış üç yaşına geldiğinde yerin altında özel bir inziva mekânı hazırlatarak ömrünün geri kalanını burada tamamladığı bilinmektedir.¹⁰³ Dolayısıyla müellifimizin de altmış üç yaşına erişmiş olmasından dolayı bir vasiyetname kaleme almış olması sûfi geleneğe uygun düşmektedir.

Şâh Velî bu tarihten sonra yaklaşık on iki yıl kadar ömür sürmüştür. Kesin olarak tespit edilemese de istinsah kaydı ve biyografik kaynaklara dayanarak¹⁰⁴ 1013 (1605) yılının Şâban veya Zilkâde

¹⁰² Şâh Velî, *er-Rihletü's-seniyye* (Velîyyüddin Efendi, 3188/1), 14a; Silsilelerde Şâh Velî'den sonra bu isimlere rastlanmamaktadır. Bu durum müellifimizin Vasiyetnâme'yi yazdıktan sonra uzun bir süre daha hayatta olması ile izah edilebilir. Halvetî silsileleri hakkında bilgi veren eserlere göre kendisinden sonra yerine Şeyh Kubad Halife'nin geçtiği görülmektedir. (bk. Muhibbî, *Hülâsatü'l-eser*, 1/389; Sadık Vicedânî, *Tomar-ı Halvetiyye*, 89; İbn Akile, *İkdü'l-cevâhir*, 15a); Ayrıca Assâliye Şubesi Müessisi Ahmed-i Assâlî'nin de doğrudan Şâh Velî'den müstahlef olduğu görülmektedir. Muhibbî, *Hülâsatü'l-eser*, 1/248-249; Harîrîzâde, *Tibyân* (İbrahim Efendi, 431), 2/279b; Tabîbzâde, *Silsilenâme* (Hüdâyî, 1098), 45.

¹⁰³ Bu konuda bk. Reyhan Keleş, "Ahmed Yesevî'nin Hikmetlerinde Sayı Sembolizmi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 23/106 (2019), 576 (561-586); Boray İdem, "Türkmenlerde Altmış Üç Yaş Töreni: Ak Koyun Toyu", *Millî Folklor* 27/106 (2015), 112-120.

¹⁰⁴ "Bikrû'l-vakt" müstensihinin kaydına göre (67b) müellifin vefat tarihi 27 Şaban 1013'tür. (18 Ocak 1605); Muhibbî, *Hülâsatü'l-eser*, 4/462; Mehmed Süreyya, *Sicilli Osmâni*, 4/610.

aylarından birinde vefat etmiş olduğunu ihtiyat kaydıyla¹⁰⁵ söyleyebiliriz. Bu tarihe kadar Halep'te ne kadar kaldığı şimdilik meçhuldür. *er-Rihletü's-seniyye'*de Halep'e geldikten sonra ne kadar zaman geçirdiği ile ilgili "...li-bereketi'l-ihvân bir müddet sâkin olduk." demekle yetinmektedir. Bazı kaynaklarda Halep'te vefat ettiği ve kabrinin orada olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁶ Kabri Halep'te olsa dahi, ömrünün geri kalan kısmını burada tamamladığını söylemek zordur. Zilhicce 1003 (Ağustos 1595) tarihli şer'î sicil kaydından anlaşıldığına göre Şâh Velî babasının Ağcaöyük'teki cami, medrese ve zâviyeye vakfettiği paranın, köyde kimse kalmayıp cami ile zâviyenin yıkılmaya yüz tutması vasiyetine bağlı olarak, Gaziantep'te kendi yaptırdığı camiye aktarılmasını sağlamak için İstanbul'a başvuruda bulunmuş ve başvurusu kabul edilmiştir.¹⁰⁷ Ayrıca 1006 (1597) senesinde İstanbul'da iken yazdığı *Etvâr-ı Seb'a*'da seyahati ile ilgili bilgi verirken "... kasaba-i Ayıntâb'dan İstanbul'a müteveccih olduk."¹⁰⁸ ifadesinden o tarihlerde Gaziantep'te ikamet ettiğini çıkararak mümkündür.

Sonuç

db | 719

Tarihe ve kültüre mal olmuş bir şahsiyet için en sağlam ve en güvenilir bilgiler elbette ki kendi ağzından duyulan ya da kaleminden çıkan ifadelerde yer alır. Bu nevi bilgilerin değerlendirmesi tasavvuf ve edebiyat tarihi açısından önem arz etmektedir. Tasavvuf edebiyatında müritlerin, şeyhlerin menkıbelerini anlatma geleneği öteden beri alışlagelen bir uygulama iken şeyhlerin kendi kendilerini anlatmaları, örneklerine az rastlanan bir durumdur. Şâh Velî Ayıntâbî, diğer eserlerinde de kendisi ile ilgili pek çok bilgiler vermiştir; ancak soylu bir aile geçmişi ve köklü bir tarikat tecrübe-

¹⁰⁵ Bu kaydı düşmemizin sebebi müellifin bizzat ifadelerine dayanmaktadır. *Bikri'l-vakt* isimli eserinin başında (63a) kendi ifadeleriyle "ve mezâ min ömrî nahve semanîne sene" diyerek ömrünün seksene yaklaştığını ifade etmektedir ki eğer 1013/1605 tarihinde vefat ettiği kabul edilirse bu eseri yazdığında en fazla 75 yaşındadır. Yetmiş beş yaşındaki bir kişinin "Ömrümden yaklaşık seksen sene geçti." demesini, Türkçedeki "merdiven dayamak" deyiminde olduğu gibi seksen yaşına yaklaştığı şeklinde değerlendirmek mümkündür. Zira "nahve" ifadesi tamı tamına seksen sene şeklinde anlamımıza manidir. Diğer taraftan beş senenin de azımsanmayacak bir fark oluşturması sebebiyle vefat tarihinin 1018'den (1609-1610) sonra olması ihtimalini de zikretmemiz yerinde olacaktır.

¹⁰⁶ Muhibbî, *Hülâsatü'l-eser*, 4/462; bu konuda bir değerlendirme için bk. Hayri Kaplan, "Şah Velî Torunu Şah Velî" 50.

¹⁰⁷ Çakır, *16. Yüzyılda Ayıntâb Şehri*, 83.

¹⁰⁸ Şâh Velî, *Etvâr-ı Seb'a* (Hâlet Efendi, 827/7), 67a.

sinin sentezlendiği bir eser olması sebebiyle er-Rihletü's-seniyye diğerleri ile kıyaslanmayacak ölçüde zengin biyografik ve otobiyografik malzeme içermektedir.

Müellif, Vasiyetnâme olarak kaleme aldığı bu eserinde 1001 (1593) yılına kadar olan hayatını ana hatlarıyla özetlemiş olmaktadır. Kendine ve muhitine dair verdiği bilgiler, birinci ağız-dan anlatıldığı için başka bir kaynağa ihtiyaç duyulmayacak kadar açıktır. Bu yönüyle eser, tarih ve biyografi kaynaklarındaki malumatın doğrulanabilmesine imkân vermektedir. Müellifin aile/soy geçmişi tarihe mal olmuş kişilerle doludur. Zira o, Dul-kadiroğlu Beyliği'nin Osmanlıların hâkimiyetine geçmesinden sonraki idarecisi Şehsuvaroğlu Ali Bey'in kızın oğludur. Dulkadi-roğullar Beyliği'nin son beyi Alaüddeve ise annesinin amcasıdır. Yani müellifimizin annesi, Türk tarihine damga vurmuş, ömrü cenk meydanlarında geçmiş Dulkadirli beyinin kızı olup soyu Nuşirevan'a kadar dayanmaktadır. Babası da Alpavut Han so-yundan gelen, ömrü devlet sevk ve idaresinden sorumlu olarak geçmiş Dulkadirli Veziri Minnet Bey'in oğludur. Tarih kaynaklarında ismi sadece bir devlet adamı olarak geçen dedesi Minnet Bey'e dair de detaylı bilgiler vermiştir.

720 | db

Şâh Velî'nin sülûk hikâyesi ile bağlantılı olarak Tasavvuf tarihinde ve silsilenamelerde isimlerinden bahsedilen, ancak haklarında çok az bilgi bulunan Gaziantepi Şeyh Yakup Efendi, Ah-med-i Rumî ve diğer zevata dair verdiği orijinal bilgiler, eserin tasavvuf tarihi ve edebiyatı araştırmalarına birinci ağızdan veri sağlayacak biyografik kaynak olma özelliğini ortaya çıkarmaktadır. Diğer taraftan vasiyet kısmında müellifin isimlerini zikrettiği şahıslardan yola çıkılarak Halvetîlik'in Halep-Şam gü-zergâhındaki yayılma seyrine dair fikir edinmek mümkündür. Çalışmamızın sınırları dışında kalmakla birlikte, seyr ü sülûk adabı, mürşit olacak kimselerde aranacak vasıflara dair müellifin vasiyet/tavsiye olarak verdiği bilgiler de alan ile ilgili araştırmalara katkı sağlayacak niteliktedir.

er-Rihletü's-seniyye'de genel olarak sade bir dil hâkim olsa da erbabının anlayabileceği Arapça kalıp ifadelerin sıklıkla kullanıldığı bir gerçektir. Öte yandan müellif, son birkaç sayfayı ise tamamen Arapça olarak kaleme almıştır. Eseri Halep'te yazdığı dikkate alınır sa Türkçe bilmeyen müritleri için böyle bir tasarruf-ta bulunduğu düşünülebilir; zira mürşitte aranması gereken vasıflara dair yazdıklarının neredeyse aynısını Arapça olarak tekrar etmiştir. Ayrıca eser, çok sayıda âyet ve hadis iktibasları, hik-metli sözler, beyitler,

Arapça ve Türkçe atasözleri ve deyimsele ifadeler ihtiva etmesi bakımından dil ve kültür hazinesi mahiye-tindedir.

Şâh Velî'nin hayatı, birbirine oldukça yakın sayılan Kahramanmaraş, Gaziantep ve Halep şehirlerinde geçmiştir. Hac seyahatinde bulunduğunu, Bağdat'ı, Şam'ı, Kudüs'ü ziyaret ettiğini yine eserinde anlatmıştır. İstanbul'a yaptığı seyahatleri ise başka eserlerinden öğrenmekteyiz. Bu seyahatlerde pek çok âlim, muta-savvıf ve devlet adamı ile temasları olmuştur. Şâh Velî, Gaziantep merkez olmak üzere, Halep ve Şam civarında Halvetîlik'in yayılmasında etkili olmuştur, denebilir. Halvetiyye'nin Cemaliye şubesinden meydana gelen dört tâli şubenin ikisi olan Assâliye ve Bahşiyye, onun silsilesinden türemiştir.

er-Rihletü's-seniyye'de açıkça yazılmamış olsa da müellifin vasiyetnameyi altmış üç yaşında iken kaleme almasını bir tesa-düf olarak değil, bilinçli bir tercih olarak kabul etmek makul görünmektedir. Vasiyetinde kendisinden sonra yerini alacak kişi-nin belirlenmesi için hazırlık yaptığı, Şeyhleri Yakup ve Ahmet Efendilerden farklı olarak seçim yöntemini benimsediği anlaşıl-maktadır. Kâim-makâm olacak kişinin özelliklerini etrafıca sayıp dahası bu vasıfları taşıdığını düşündüğü kimselerin isimlerini vererek bunlar arasından birinin seçilmesini istemiştir ki bu İslam Tarihinde kendisinden sonra halife olacak kimsenin belirlenmesi konusunda Hz. Ömer'in yöntemini hatırlatmaktadır. Ancak Şâh Velî bu eseri yazdıktan sonra uzun seneler yaşamış olduğu için kendisinden sonra vasiyet edilen kişilerin silsilelerde yer almadığı görülmektedir.

Şâh Velî bu eserinde, manevi şahsiyetinin olgunlaşmasında etkili olduğunu belirttiği yedi kişiyi kronolojik sıraya koyarak anlatmıştır. Eserde, bu şahısların bütün bir hayat seyirlerinin anlatılması söz konusu olmayıp müellifin manevi yolculuğuna doğrudan etkisi nispetinde konu edilmişlerdir. Bu şahıslara dair anlattıkları, müellifin hayat hikâyesi ile iç içe geçmiş biçimde sunulmuştur. Dolayısıyla er-Rihletü's-seniyye her ne kadar genel anlamda seyr ü sülûk tecrübesini hâvi nasihat formu içerisinde telif edilmiş bir eser olarak gözüke de odağında kendisinin, çevresinde aile ve tarikat büyüklerinin yer aldığı uzun bir seyr ü sülûk yolculuğunun kısa anlatısıdır.

Hülâsa, müellifin kendisine ve muhitine dair az ama kıymetli bilgilerin yer aldığı, manevi alanla sınırlı bu öz yaşam öyküsünü

tasavvuf edebiyatı bakımından bir kazanım olarak görmek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aydemir, Semra. *Dede Ömer Ruşenî Hayatı, Eserleri ve Dîvânı'nun Tenkidli Metni*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1990.
- Ayıntâbî, Şâh Velî b. Muhammed. *Bikru'l-Vakt fî-Ma'rifeti Sülûki İbni'l-Vakt ve Ebi'l-Vakt*. Tokyo: Tokyo Üniversitesi Kütüphanesi Dr. Daiber İslam Elyazmaları, Ms. 29, 1110, 63a-67b. Erişim 17 Eylül 2020. http://ricasdb.ioc.u-tokyo.ac.jp/daiber/db_ShowImg_I.php?ms=29&page=132
- Ayıntâbî, Şâh Velî b. Muhammed. *er-Rihletü's-seniyye ve'l-vasiyyetü'l-behiyye li'l-fukarâi'l-Halvetiyye mine'l-hulefâi ve'l-mürîdîn*. İstanbul: Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Velîyyüddin Efendi, 3188/1, 1b-17a.
- Ayıntâbî, Şâh Velî b. Muhammed. *Etvâr-ı Seb'a*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 827/7, 56b-68a.
- Ayıntâbî, Şâh Velî b. Muhammed. *Kevâkübü'l-muzî'e*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 2022/1, 1b-13a.
- Ayıntâbî, Şâh Velî b. Muhammed. *Risâletü'l-bedriyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 2022/2, 14a-77a.
- Ayıntâbî, Şâh Velî b. Muhammed. *Risâletün li-Şâh Velî*. Berlin: Staatsbibliothek, We. 1778, 43b-45b. Erişim 17 Eylül 2020. https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht/?PPN=PPN814169635&PHYSID=PHYS_0031
- Ayıntâbî, Şâh Velî b. Muhammed. *Risâletü'n-nedâmeti ve'l-huşû'*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, 1050/21, 139b-158a.
- Ayıntâbî, Şâh Velî b. Üveys. *Gunyetü's-sâlikîn*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba, 515, 1b-67b.
- Çakır, İbrahim Emem. *16. Yüzyılda Ayntâb Şehri*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2015.
- Çam, Nusret. *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Gaziantep 27*. Ankara: TTK Yayınları, 2006.
- Çavuşoğlu, Raşit. "Şâh Velî Ayıntâbî ve 'İşk Elinden' Redifli Kasidesi". *Journal of Intercultural and Religious Studies* 6 (2014), 61-84.
- Çavuşoğlu, Raşit. *Gaziantep'te Bir Halvetî Şeyhi Şâh Velî Ayıntâbî ve Risâletü'l-bedriyye'si*. İstanbul: Okur Akademi, 2016.
- Çavuşoğlu, Raşit. Şâh Velî Ayıntâbî'nin el-Kevâkübü'l-Muzî'e fi't-Tarîkatî'l-Muhammediyye Adlı Risâlesi ve Tahlili: Üç Hadis Üç Hakikat". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21 (2017), 355-392.
- Çelebioğlu, Âmil *Muhammediye*. 2 cilt. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996.
- Çelik, İsa – Yıldırım, Birol. "Halvetiyye Geleneğinde Etvâr-ı Seba/Nefsin Mertebeleri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 86 (Yaz 2018), 21-24.
- Dağlıoğlu, Hikmet Turhan. *Gaziantep Meşahiri*. Gaziantep: Halkevi Yayını, 1939.
- Ergun, Sadettin Nüzhet. *Türk Şairleri*. 4 cilt. İstanbul: y.y., 1946.
- Gündüz, Tufan. "Şâh İsmail". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/253-255. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Güzel, Cemil Cahit. "Ziyaretler ve Meşhur Şeyhler: Şâh Velî". *Başpınar* 23 (İkincikanun [Ocak] 1941), 5-6.
- Güzel, Cemil Cahit. "Ziyaretler ve Meşhur Şeyhler: Şâh Velî". *Başpınar* 24 (Şubat 1941), 12-13.
- Güzelbey, Cemil Cahit. "Şahveli Hangi Tarihte Yaşadı?". *Gaziantep Kültür Sanat ve Fikir Dergisi*, 118 (Ekim 1967), 237-238.
- Güzelbey, Cemil Cahit. *Gaziantep Camileri Tarihi*. Gaziantep: Oya Matbaası, 1984.
- Güzelbey, Cemil Cahit. *Gaziantep Evliyaları*. Gaziantep: Güneş Matbaası, 1964.

- Harîrîzâde, Mehmed Kemâleddîn. *Tibyânü Vesâilî'l-hakâik*. 1-2. Cilt. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 430, 1b-390b; 431, 1b-319a.
- Hüseyn Vassaf, Osmanzâde. *Sefine-i Evliya*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz. 5 cilt. İstanbul: Kitabevi, 2006.
- İbn Akile el-Mekkî, Cemâlüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Saîd. *'İkdü'l-cevâhir fi silsileti'l-ekâbir*. İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, 1129, 1b-30b.
- İdem, Boray. "Türkmenlerde Altmış Üç Yaş Töreni: Ak Koyun Toyu". *Millî Folklor* 27/106 (2015), 112-120.
- İSAM Dokümantasyon veri tabanı. Erişim 17 Eylül 2020.
<http://ktp.isam.org.tr/?url=dokuman/findrecords.php>
- İsmail Paşa, Bağdatlı. *Hediyetü'l-ârifîn esmâü'l-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn*. haz. M. Kemal İnal-A. Aktunç. 2 cilt. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1955.
- İzgi, Cevat. "Türk Tasavvuf Bilimcisi Kabanâyıboğlu Şahveli". *VII. Millî Türkoloji Kongresi*. İstanbul: [yayımlanmamış] 15-21 Eylül 1986).
- Kaplan, Hayri. "Şah Velî Torunu Şah Velî el-Halvetî ve Gunyetü's-Sâlikîn Adlı Eseri". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2017), 43-59.
- Kayaokay, İlyas. "Bîr Edebî Tür Olarak Atvâr-ı Seb'a ve Manzum İki Örneği". *İslâmî İlimler Dergisi*, 14/2 (Güz 2019), 115-140.
- Keleş, Reyhan. "Ahmed Yesevî'nin Hikmetlerinde Sayı Sembolizmi". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 23/106 (2019), 561-586.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Zülhuleyfe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/561-563. Ankara: TDV Yayınları, 2013.
- Mehmet Tahir, Bursalı. *Osmanlı Müellifleri*. 3 cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333/1915.
- Muhibbî, Muhammed Emin. *Hülâsatü'l-eser fi a'yânî'l-karnî'l-hâdî Aşar*. 4 cilt. Kahire: Matbaatü'l-Vehbiyye, 1284/1867-1868.
- Muslu, Ramazan. "Halvetiyye'de 'Atvâr-ı Seb'a' Yazma Geleneği ve Sofyalı Bâli'nin Atvâr-ı Seb'a Risalesi". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 8/17 (2007), 43-63.
- Özçelik, Mustafa. *Bizim Yunus*. Ankara: T.C. Eskişehir Valiliği, Sistem Ofset, 2010.
- Öztürk, Ali. *XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.
- Sağır, Cemile. *Şah Velî Ayıntâbî'nin Atvâr-ı Seb'a Risalesi (Metin-Tahlil)*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Sami, Şemseddin. "Kazan". *Kâmûsu'l-A'lâm*. 5/3655. İstanbul: Mehran Matbaası, 1314.
- Sühreverdî, Şihâbüddîn. *Gerçek Tasavvuf [Avârifü'l-meârif]*. çev. Dilâver Selvi. İstanbul: Semerkand, 7. Basım, 2010.
- Sümer, Faruk. "Karakoyunlular". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/434-438. Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Sümer, Faruk. "Türkmenler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/ 607-611. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Şengün, Necdet. *Kuloğlu Şeyh İlyas Etvâr-ı Seb'a (Nefsin Yedi Mertebesi)*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2013.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. 25 cilt. thk. Hamdi Abdülmecîd es-Selefi. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, t.y.
- Tabîbzâde, Mehmed Şükrî. *Silsilenâme-i Aliyye-i Meşâyih-i Süfiyye*. İstanbul: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdâyî, 1098, 1a-39b.
- Tefazzülü, Ahmed-Albayrak, Nureddin. "Enûşîrvân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11/255-256. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Tuncel, Metin. "Nusaybin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/269-270. Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- Turan, Fikret. "Eski Türkçeden Orta Türkçeye Askeri Rütbe ve Unvanlar". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 58/1 (2018), 155-173.

- Uludağ, Süleyman-Eraydın, Selçuk. "Erbaîn" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11/270-271. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Ulupınar, Hamide. "Şâh Velî Ayıntâbî'nin 'Bikru'l-Vakt Fî Ma'rifeti Sülûki İbni'l-Vakt Ve Ebi'l-Vakt' Adlı Risalesi ve Kalbin Makamları". *Social Sciences Studies Journal (SSSJournal)* 4/16 (2018), 1304-1315.
- Vicdânî, M. Sâdık. *Tomar-ı Turuk-ı Alîyye'den Halvetiyye*. İstanbul: Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, 1338/1341(1922).
- Yakar, Halil İbrahim. *Gaziantep Kitabeleri Bir Şehrin Hüviyeti*. Ankara: Sonsöz Gazetesi Matbaacılık, 2014.
- Yener, Sabri Şakir. *Gaziantep Kitabeleri*. Gaziantep: Kardeşler Matbaası, 1958.
- Yıldız, Fatih. *Halvetî Azizlerinin Etvâr-ı Seb'a Risaleleri*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2019.
- Yinanç, Refet. *Dulkadir Beyliği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- Yinanç, Refet. "Eshab-ı Kehf Vakıfları". *Vakıflar Dergisi* 20 (1988), 311-319.

An Autobiography of a Sufi: Shah Veli ‘Ayintâbî’s (d. 1013/1605[?]) *al-Rihlat al-Saniyya*

Ali ÖZTÜRK *

Extended Abstract

This essay, examining *al-Rihlat al-Saniyya* in the context of its autobiographical characteristics, contains an introduction and three chapters. *al-Rihlat al-Saniyya* includes Shah Veli’s story of his *sayr al-sulûk* and his testament. The introduction informs the reader about the environment the author was raised in as well as his Sufi training, followed by an evaluation of the biographical sources and other studies about the author. The recent academic research on the author and his works are mentioned as well. Furthermore, some information about the other works of the author is given. The first chapter presents the theoretical aspects of the only known copy of a journal’s first epistle, *al-Rihlat al-Saniyya*, which is registered at Istanbul Bayezit Library, Veliyüddin Efendi section. After providing the characteristics of the epistle, the grounds of its creation and the report of completion, the chapter offers a general summary of the content of the work. Important phases of his life starting from his birth, his long-term Sufi training, his undertaking of *irshad* and finally the period in which he decides to write his book are shortly acknowledged. The second chapter covers the detailed autobiographical exploration of the people described in the work. This chapter presents the characters the author touched upon, considering their contribution to his spiritual journey with the focus on his life. Conforming to the sequence and timeline the author set, the characters regarding his family members and the *dargah* community are presented under different sections. In the light of the detailed account given by the author about these people, other related sources are reviewed and detailed information about them is provided. The grandfathers of the author from his maternal and paternal side were government officials. Therefore, his mother and his grandfather are viewed in the context of their historical character. This historical frame includes the last period of the *Dulkadir* principality, its transition to the Ottomans and finally the stages of the principality governance coming to the end. In this context, the chapter provides information about the historical and political background of the author’s family environment. His grandfather, his mother, his father and his sibling are the family members addressed in the chapter; the first three are presented in the beginning, and his sibling *Murat bey* at the very end, after the seniors of the *dargah* are presented. Though he lived in *Erciş* in the beginning, the author’s grandfather *Minnet Bey* migrated to *Kahramanmaraş*, the capital of the *Dulkadiroğulları* when *Shah Ismail* captured the city. *Şehsuvaroğlu Ali Bey* appointed him as the most authorized *vizier* coming after him considering his

* Assoc. Prof., İstanbul University, Faculty of Theology, Department of Turkish-Islamic Literature, a.ozturk@istanbul.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-5528-590X>

past experience of governance. Minnet Bey asked for the marriage of his son with Amine Hanım, Ali Bey's daughter. Shah Veli was born from this marriage. Having a deep understanding of his childrens' capacities, Muhammad Bey made it possible for them to have suitable careers for themselves. When he realized the spiritual potential of our author, contrary to his other children, he motivated him to do "services of the life after death" in his words. Thus, Shah Veli had the opportunity to be in the councils of scholars and saintly people starting from a very early age. When he turned eighteen, he affiliated himself with Yakup Efendi through a family friend called Abbas Efendi whom he newly met. Yakup Efendi was at the position of irshad in Gaziantep. He was a sheikh of Halvatiyya belonging to the Cemaliyya branch. He served Cemaleddin-i Aksarayî (Çelebi Halife) when he was young. Shah Veli received his Sufi training from Yakup Efendi for nine years. However his teacher passed away before he could complete his training. Yahya Efendi told his young student as his last will to continue his training with Ahmed Efendi. Following his testament, Shah Veli spent twenty two years with Ahmed Efendi and completed his sayr al-sulûk with him. Following his death, he obtained the irshad position. Abbas Efendi whom the author presented as his teacher, and the author's sheiks Yakup Efendi and Ahmet Efendi are addressed under different sections in the article following the author's grandfather, mother and father. As his brother Murat Bey is represented at the very end in his work, the same approach is adopted in our article. Murat Bey draws his significance from his wealth and generosity. After Ahmed Efendi passed away, he promised to offer three thousand gold coins to be used for the construction of a mosque and khalvathane (retreat place) where Ahmet Efendi's grave was located. In the context of the autobiographical information given, this chapter also demonstrates the author's decision to travel when he was at the position of irshad, and his travel route from Gaziantep to Bagdad, Jerusalem, Damascus and Aleppo as the final destination. In Aleppo, many scholars and virtuous people got affiliated with him and paved the way for him to migrate to Aleppo for a short period of time. The author wrote his work in Aleppo, at the age of sixty-three. In his work, besides introducing his family past and dargah seniors, he also announces his testament regarding whom would take his position as a sheikh. Rather than assigning a specific name, he offer a couple of names and wished someone among them to continue his service. At the end of his work, he reveals the essential qualifications of a guide both in Turkish and, possibly for his Arab disciples, in Arabic. The author composed this work with the purpose of presenting his sayr al-sulûk experience and be of help to his disciples in this matter. Since he delivered his work at the age of sixty three, the autobiographical information is limited to this age. However Shah Veli had a longer life. An attempt to identify complementary information about the last phase of his life has been made with the help of his other works.

Keywords: Shah Velî, Khalwati, Sayr al-sulûk, Testament, Autobiography.

